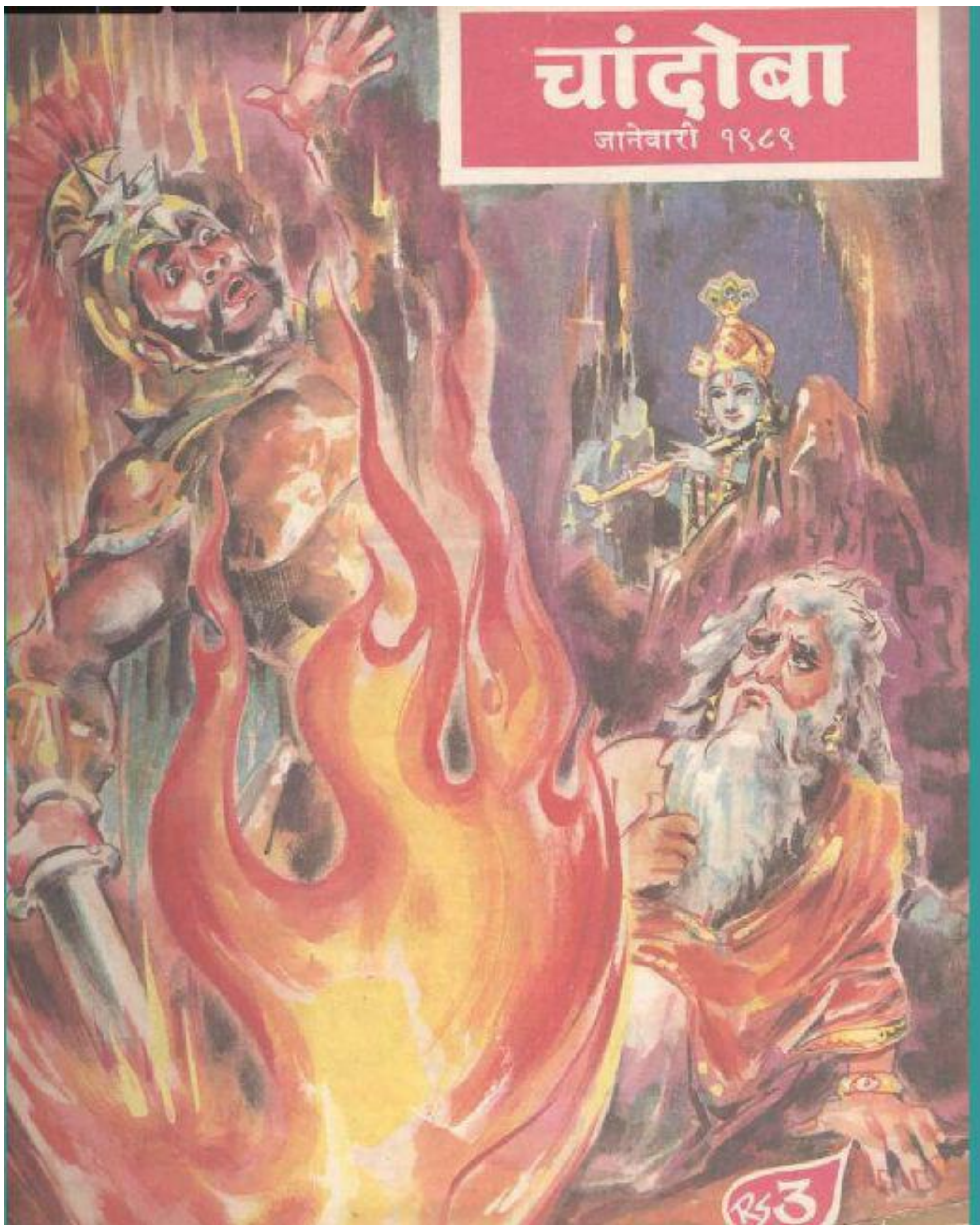

चांदोबा
जानेवारी १९८९
Rs3

चांदोबा

संस्थापक : 'चक्रपाणी'
संचालक : नागिरेड्डी

आपले अस्तित्व टिकविण्यासाठी माणूस निरनिराळ्या मार्गांनी धनार्जन करतो. परंतु स्वतः कष्ट करून पैसा मिळवण्यात तो आनन्द व संतोष प्राप्त होतो त्याचे महत्व काही वेगळेच आहे. दुसऱ्याचे श्रम व धन नष्ट होताना माणूस थंडपणे पाहू शकतो. परन्तु स्वतःचे श्रम, धन नष्ट झाले तर माणूस ते दुःख सहन करू शकत नाही. 'श्रमाचे मूल्य' नावाची गोष्ट हे सत्य निदर्शनास आणून देईल.

अमरवाणी

लुब्धमर्थेन गृण्हीयात, स्तब्धमंजलि कर्मणा,
मूर्खं छन्दानुरोधेन, याथातथ्येन पंडितम् ॥

[धनाची लालूच दाखवून कंजूस व्यक्तीला, विनयाने वागून कठोर-हृदयी व्यक्तीला, प्रशंसा करून मूर्खाला आणि सत्य-वचनाने पंडित व्यक्तीला वश करून घेता येते.]

वर्ष : ३९ जानेवारी १९८९ अंक : ७

एक प्रत : ३-०० :: वार्षिक वर्गणी : ३६-००

चांदोबातील नवलाई

मंगळावर प्राणी रहातात?

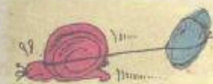
वॉकिंग खगोलशास्त्र विभागाने जे फोटो घेतले आहेत. त्यातील काही फोटो प्रश्न चिन्ह बनून राहिले आहेत. त्या फोटोंमधे मंगळ ग्रहाच्या पृष्ठभागावर विशाल पिरॅमिडसारख्या आकृति दिसत आहेत. आता प्रश्न असा की या आकृति स्वयंभू आहेत की कोणी निर्माण केल्या आहेत.

जगातला सर्वात धनवान माणूस

जपान-निवासी योषियाकी त्सुटसुमी हा अनेक रेलवे-कंपन्यांचा मालक आहे. एका सर्वेक्षणानुसार असे सिद्ध झाले आहे की या वर्षाचा सर्वात धनवान माणूस हाच होय.

गोगलगायींची शर्यत

स्पेनमधे नुकतीच एक गोगलगायींची शर्यत घेतली गेली. या शर्यतीत ७९ गोगलगायींनी भाग घेतला. शर्यत इतकीच होती की त्यांना बांधलेली दोरी खेचून घेऊन जायचे. हर्क्युलिस नावाच्या गोगलगायीने या स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक मिळवले २४० ग्रॅम वजनाचा दगड ही गोगलाय दहा मिनिटांच्या अवधीत ४२.५ सें. मी. दूर ओढून घेऊन गेली!

चीनच्या बालिकेचा नवा उच्चांक

चीनच्या पानलनमेय नावाच्या १५ वर्षे वयाच्या बालिकेने वजन उचलण्यात जगातील नवीन उच्चांक स्थापित केला आहे.

शंकानिवारण

गौतमी नावाच्या एका गृहिणीच्या मनात एकदा एक शंका आली की, जगात लोक भांडणे का करतात? तिने अनेकांना ही शंका निवारण करण्याबद्दल विनन्ती केली, पण कोणीही संतोषजनक उत्तर देऊ शकले नाही. एके दिवशी कोणी एक बैरागी तिच्या घरी भिक्षा मागायला आला. गौतमीने त्याला विचारले–"साधूमहाराज, या जगात भांडणे का होतात?"

"मी तुझ्याकडे भिक्षा मागायला आलो आहे, अन् तू मला फालतु प्रश्न काय विचारतेस?" बैराग्याने चिडूनच विचारले.

"मी काय फालतु प्रश्न विचारला? अरे दारोदार भीक मागणाऱ्या दुष्ट माणसा, तुझी इतकी हिम्मत? इतका घमेंड आलीय तुला?" असे म्हणत गौतमी त्याच्याशी भांडायला उठली.

"बाई ग, मी तुझ्याशी जरासा कडक शब्दात बोललो, तर तुला केवढा राग आला! माणसा-माणसात भांडणे होण्याची अनेक कारणे आहेत. त्यातलं मुख्य कारण म्हणजे आपल्या जिभेवर ताबा नसणे! ही गोष्ट तुला अनुभवानेच शिकवावी म्हणूनच मी असं बोललो. क्षमा कर मला!" बैरागी म्हणाला.

अद्भुतपेय

धर्मगिरीचा राजा हा भद्रावतीचा राजा भानुचन्द्र याचा सामंत होता. एकदा शेजारच्या जयंतपुरच्या राजा विजयवर्माने धर्मगिरीवर हल्ला केला व ते राज्य आपल्या ताब्यात घेतले. थोड्या उशिरानेच ही बातमी भानुचन्द्राला मिळाली.

राजा भानुचन्द्र मोठी सेना घेऊन विजयवर्मावर चालून गेला. त्याने विजयवर्माला हरवले अन् राज्य पुन्हा आपल्या सामन्ताच्या हाती सोपवले. त्यावेळी सामन्ताने भानुचन्द्राला एक खूप मोठे पीप भेट म्हणून दिले आणि म्हणाला–'महाराज, या पिपात एक अद्भुत् असे पेय आहे. आपण व आपल्या परिवाराने ते प्यावे अशी माझी इच्छा आहे. खूप आनन्द होईल मला त्यामुळे.''

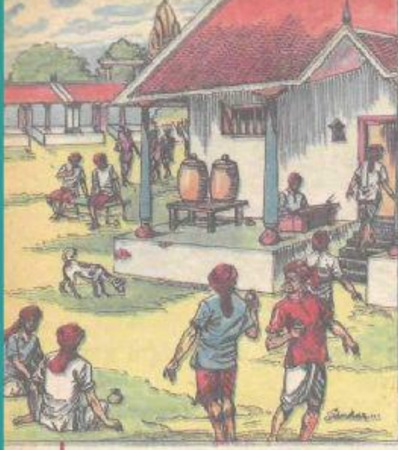
पिपातले पेय राजा भानुचन्द्र व त्याच्या सैनिकांनी प्यायले व नंतर नाचून, धांगडधिंगा करून ते सर्व बेहोश होऊन पडले.

दुसऱ्या दिवशी सूर्योदयानंतर सामन्ताला बोलावून घेऊन भानुचन्द्राने विचारले–"तू आम्हाला जे पीप भेट दिलेस ते तू कोठून मागवले होतेस?"

राजाचा प्रश्न ऐकून सामन्ताला अतिशय आनन्द झाला आणि तो म्हणाला–"महाराज, हे पेय तर धर्मगिरीतच बनवले जाते. येथील एका विशेष प्रकारच्या वनस्पती पासून ते बनवले जाते."

"ओह्हो, असं होय?" डोके हलवत भानुचन्द्र म्हणाला. त्याने पुढे विचारले–"हे पेय काय तुमच्या वाडवडिलांपासूनच धर्मगिरीत तयार केले जात आहे?"

"नाही महाराज! दोन वर्षां पूर्वी एका परदेशी व्यापाऱ्याने हे अद्भुत् पेय मला नज़र केले होते. मी ते प्यायले अन् मला

फारच आनन्द अन् आल्हाद वाटला. म्हणून मीच त्या व्यापाऱ्याकडून ते बनवण्याची विद्या शिकून घेतली." सामंताने मोठ्या अभिमानाने माहिती पुरवली.

राजा भानुचन्द्र क्षणभर गप्प राहिला अन् त्याने म्हटले–"तुम्ही दोन वर्षांपूर्वीची गोष्ट सांगत आहात मला. पण मी तर त्याच्या नंतरची हकीकत ऐकायला उत्सुक आहे, नीट सविस्तर सांगा बरं?"

यावर सामन्त राजाने अशी हकीकत सांगितली–

परदेशी व्यापाऱ्याकडून मिळालेले अद्‌भुत पेय प्यायल्यावर सामन्ताच्या मनात आले- असं अपूर्व सुख देणारं पेय आपल्या प्रजेला मिळवून देऊन प्रजाजनांचा दुवा घ्यावा. हा विचार मनात आल्याबरोबर सामन्ताने लगेच आपल्या मन्त्र्याला बोलवून घेऊन म्हटले–"मंत्री महोदय, हे पेय मी माझ्या प्रजेला वाटू इच्छितो. आपण त्यासाठी आवश्यक इतकी सामग्री आणि नोकरवर्ग यांची जुळवाजुळव करा."

एका आठवड्यानंतर राज्यातल्या प्रमुख केन्द्रातून मोफत पानगृहे उघडली गेली आणि त्या अद्‌भुत् पेयाचे वितरण सुरू झाले. ही योजना कार्यवाहीत आणण्या-साठी नोकरांचे पगार-भत्ते, पिपांची ने-आण करण्यासाठीचा खर्च इत्यादि मिळून दरमहा शंभर सुवर्णमुद्रांपेक्षा अधिक खर्च वाढला.

या अधिक खर्चाची अडचण दूर करण्या-साठी सामंत निरनिराळ्या कल्पना करू लागला. तेवढ्यात आणखी एक अडचण उपस्थित झाली–आपल्या मागणी प्रमाणे पेय न मिळाल्यामुळे चिडलेल्या जनतेने एके दिवशी पानगृहाच्या दोन नोकरांची हत्या केली!

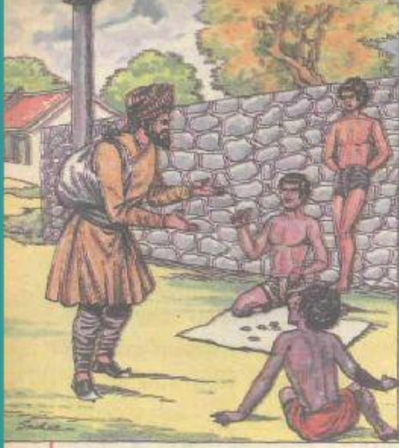
सामन्ताने या विषयावर मन्त्र्याशी चर्चा केली. मन्त्र्याने ताबडतोब या पेयावर बन्दी आणण्याचा उपाय सुचवला. परंतु सामन्ताने विचार केला की, थोडीशी किंमत घेऊन हे पेय विकले तर खजिन्यात भरही पडेल अन् केवळ श्रीमन्तच ते पेय विकत घेऊन पितील. अशा प्रकारे नोकरांच्या हत्याही थांबतील.

त्यानुसार दुसऱ्याच दिवशी पेयाची किंमत ठरवली गेली. पण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे पेय फुकट मिळत असताना पिपांची संख्या जी रोजी पंचवीस हजार होती, ती आता पेय विकले जाऊ लागल्यावर पन्नास हजार पिपांपर्यंत वाढली. राज्याची द्रव्याची एकूण प्राप्तिही वाढली.

आता या अधिक प्राप्तीतून सामन्ताने समाज-कल्याणासाठी निरनिराळ्या योजना आखायला सुरुवात केली. त्याच्या योजनांचे स्वरूप असे-पहिल्या सहा महिन्यांची प्राप्ति अनाथ मुलांवर खर्च करावी आणि नंतरच्या सहा महिन्यांची प्राप्ति सैनिकांच्या पगार-वाढीसाठी खर्चावी. प्रथम अनाथ मुलांच्या माहिती बद्दल एक टिपण तयार झाले. या मुलांची संख्या एकूण दहा हजार होती.

पहिली समाज-कल्याण योजना राब-वल्यानंतर अनाथ मुलां संबंधीचे आणखी एक माहितीपत्रक तयार झाले, ते सामन्ताने नीट तपासून पाहिले असता अशा मुलांची संख्या पंचवीस हजार दाखवलेली आढळली! त्याला फार आश्चर्य वाटले आणि तो एके दिवशी वेष पालटून नगर-संचाराला निघाला. नगरातल्या अनेक गल्ल्यातून भीक मागणारी खूपशी अनाथ मुले त्याने पाहिली. सामन्ताने त्यांना विचारले–

"कारे बाबांनो, तुम्ही भीक का मागता ?" "महाराज, या देशाचा राजा जे पेय विकतो, ते पिऊन आमच्यातल्या काही जणांचे पालक मरून गेले; तर काही भयानक रोगाने तडफडत आहेत. म्हणून त्यांनी आम्हाला घराबाहेर घालवून दिले आहे." बिचाऱ्या अनाथ मुलांनी आपले रडगाणे गायले.

यानंतर सामन्ताने सैनिकांचे पगार दुप्पट केले आणि सहा महिन्यांनंतर पुन्हा त्यांची माहिती मन्त्र्याकडे मागितली.

मन्त्री म्हणाला–" महाराज, सैनिकांच्या बायकामुलांनी जी पंचवीस हजार तक्रार-पत्रे आपल्याकडे पाठवली आहेत, ती अवलोकन केलीत की आपणाला सत्य-परिस्थिती समजून येईल. पुन्हा नवीन माहितीपत्रक बनवायची जरूरच पडणार नाही." असे उत्तर देऊन मन्त्र्याने ताबडतोब तक्रार-पत्रे मागवून घेतली.

दोन-चारच पत्रे वाचून पाहिल्यावर सामन्ताला कळून चुकले की आपले सैनिक या पेयाचे दास बनून आपल्या पगारातील एक कवडीही घरखर्चासाठी शिल्लक ठेवत नाहीत!

खरी हकीकत जाणून सामन्ताला फार दुःख झाले. त्याने मन्त्र्याला विचारले– "मी जनतेच्या सुखासाठी हे पेय तयार करवले अन् त्याचा असा कुपरिणाम कसा काय झाला ?"

मन्त्री विनयपूर्वक म्हणाला–" महाराज, सध्या तुरुंगात कैद्यांची संख्या पूर्वीप्रमाणे तीन हजार नव्हे, पन्नास हजार झाली आहे. त्यातल्या निम्म्या लोकांनी या पेयासाठी पैसा नसल्यामुळे अपराध केले, तर बाकी निम्म्या लोकांनी पेयसेवनानंतर नशा चढून अपराध केले आहेत."

ही स्थिति जाणून व्याकुळ होऊन सामन्त म्हणाला–" आत्ता माझं मन फारच दुःखी झालंय. तुम्ही जाऊन दरबारी गायक कपिल शर्मा याच्या गायनाच्या मैफलीची व्यवस्था करा."

कपिल शर्मा तर अगदीच गळून गेला होता! तरीही राजाचे आमंत्रण मिळाल्याने तसाच येऊन गाऊ लागला. त्याचा आवाज अगदीच चिरका येत होता. खरे पाहता पूर्वी कपिल शर्मा गाऊ लागला की लोक भान विसरून ऐकत रहात.

परंतु आता आश्चर्याने सामन्ताने मन्त्र्याला विचारले–" मंत्री महाशय, या कपिल शर्माला झालंय तरी काय ?"

"हा तर त्या पेयाचा प्रभाव! या पेयाने असंख्य कलाकारांचा सर्वनाश करून टाकलाय महाराज!" मन्त्री उत्तरला.

हा वृत्तान्त ऐकून धर्मगिरीच्या सामन्ताने मान खाली घातली!

हा सर्व समाचार सामन्ताच्या तोंडून ऐकल्यावर भानुचन्द्र म्हणाला–" राज्याची अशी दुर्दशा आहे तर! म्हणूनच जयंत-पुरच्या राजा विजयवर्माला इतक्या सहज-पणे तुमच्यावर विजय मिळाला! तुम्ही ज्या अद्भुत् पेयाबद्दल बोलत आहात, त्या पेयावर आत्ता, या क्षणापासून बन्दी घाला. सामन्ताला अशा प्रकारे आज्ञा देऊन भानुचन्द्र आपल्या देशात निघून गेला.

परंतु एक महिन्याच्या आतच विजय-वर्माने पुन्हा धर्मगिरीवर अधिकार प्रस्थापित केला! ही बातमी मिळूनही यावेळी भानुचन्द्राने त्याला हाकलून देण्याचा मुळीच प्रयत्न केला नाही; उलट काही उपाय सुचून तो गप्प राहिला. त्याने जयन्तपुर राज्यात फक्त आपला गुप्तहेर पाठवला. त्या गुप्तहेराने सहा महिन्यांनंतर परत येऊन भानुचन्द्राला सांगितले– "महाराज, धर्मगिरीच्या सामंताचे अद्भुत पेय आता विजयवर्माच्या राज्या-तही पसरलं आहे, आणि त्या राज्यातही अराजकता निर्माण झाली आहे."

राजा भानुचन्द्राने ताबडतोब जयंत-पुरच्या राज्यावर हल्ला करून अगदी सहज-पणे त्यावर विजय मिळवला आणि 'अद्भुत् पेय' या नावाने प्रचलित असलेल्या त्या विनाशकारी पेयावर कडक बन्दी-हुकूम बजावला.

वरदात्री देवी

दुर्गापुर नावाच्या गावात कालीदेवीचे एक मन्दिर होते. गावातले सर्व लोक या देवीला अत्यंत महिमासंपन्न देवी मानून मोठ्या भक्तिभावाने तिची पूजाअर्चा करीत. भक्तांच्या नवसाला पावून देवीही त्यांची इच्छा पुरी करत असे. त्या गावचे शेतकरी शेतावर कामाला जाताना आपल्या पिकाचे रक्षण करण्याबद्दल देवीला विनवत अन् मोठ्या श्रद्धेने तिला नमस्कार करत. दरवर्षी जत्रेच्या वेळी सर्वजण आपापल्या प्राप्तीनुसार देवीपुढच्या पेटीत पैसे टाकत असत. कालीदेवीच्या कृपाशीर्वादाने गाव नित्य समृद्ध असे. लोकांना धन-धान्याची कधी ददात पडली नाही. पाऊस वेळेवर पडे. शेतकऱ्यांना काळी आई भरपूर पीक देत राहिली. गावातील लोक कुठल्या ही व्यसनांच्या नादी लागले नाहींत.

एके वर्षी सूरजसिंह नावाचा एक खताचा व्यापारी त्या गावात रहायला आला. त्याने कालीमातेचा महिमा पूर्वीच ऐकला होता; म्हणून मन्दिरात जाऊन त्याने नवस केला–"आई काली, मी या गावात व्यापार करायला आलो आहे. या गावातल्या शेतांसाठी माझ्या खतांची जास्त जरूर पडेल असं काही केलंस तर मी तुला चांदीचं कवच अर्पण करीन."

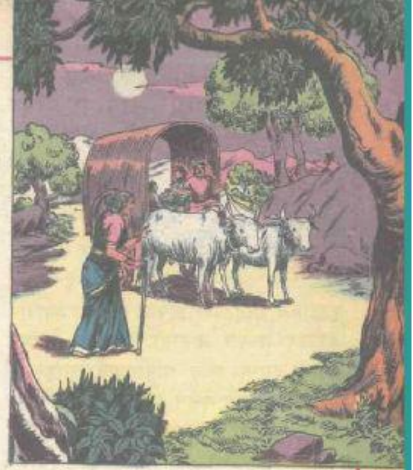
त्याची प्रार्थना ऐकून कालीदेवी फार खूष झालीं. खरे तर दरवर्षी काही खतं न वापरताच त्या गावातल्या शेतांत पिके चांगली येत, पण यावर्षी जास्तीत जास्त खतं वापरूनही पिके आली नाहीत. 'जमीनीची उत्पादन-शक्तीच कमी झाली असावी?' या विचाराने बिचारे शेतकरी चिन्तेत पडले. अशा प्रकारे शेतकऱ्यांची प्राप्ति कमी झाली, पण सूरजसिंहाचे उखळ पांढरे झाले!

पुढल्या वर्षी रामप्यारे नावाचा आणखी एक नवा व्यापारी दुर्गापुरला आला. शेतां-साठी कीटकनाशक औषधे विकण्याचा त्याचा धन्दा होता. त्यानेही देवीचा महिमा ऐकला होता, म्हणून तोही देवळात जाऊन कालीच्या पाया पडला आणि नवस बोलला–"कालीमाते, या गावात माझी कृमिनाशके जास्त विकली गेली तर मी तुझ्यासाठी सोन्याचा कंबरपट्टा बनवून देईन."

कालीने रामप्यारेवरही अनुग्रह केला. परिणामस्वरूप त्या वर्षी दुर्गापुरच्या पिकांना कीड लागली! आता शेतकऱ्यांनी खतां बरोबरच भारी किंमतीची कीटक-नाशकेही खरीदली! रामप्यारे ने मोठ्या आनंदाने देवीला सोन्याचा कंबरपट्टा अर्पण केला. कालीला आणखीच आनन्द वाटला!

परन्तु एक आठवड्याने एका रात्री वेणुमाधव नावाचा एक शेतकरी आपल्या बायकामुलांसह गाव सोडून जाताना दिसला. त्या गावच्या इतर शेतकऱ्यांसारखा तो वेणुमाधवही कालीचा भक्त होता.

देवीने त्याचे गाव सोडून जायचे कारण शोधायचे ठरवले आणि एका म्हातारीचा वेष करून ती वेणुमाधवच्या बैलगाडीपुढे उभी

राहिली. तिने विचारले–"अशा मध्य-रात्री बायका-पोरांना घेऊन कुठे जातोस रे बाबा?"

"आई, मी शहरात मोल मजुरी करायला निघालो आहे. शेतीवाडीत तर दिवसेंदिवस नुकसानच होत चाललंय. आपलं शेत विकून गाव सोडून चाललो आहे मी!" वेणुमाधव उत्तरला.

हे उत्तर ऐकून देवीला वाईट वाटले. पण आपला कंबरपट्टा पाहून ती गप्पच राहिली. हळूहळू गाव सोडून जाणाऱ्या कुटुम्बांची संख्या वाढत चालली. एक महिना होता होता अर्धे गाव रिकामे झाले! अन् त्या-बरोबरच कालीला नमस्कार करायला

वि. सि. पाटील

येणारांची संख्याही कमी झाली. तरी कालीदेवी संतुष्टच होती. परंतु एक दिवस सूरजसिंह अन् रामप्यारेही ते गाव सोडून निघालेले दिसले तेव्हा मात्र तिला आश्चर्य वाटले. ती त्यांची वाट अडवून उभी राहिली.

सूरजसिंह आणि रामप्यारे तिला म्हणाले–"देवी, आम्ही कोण हे तुला माहीतच आहे. या गावात आमचा व्यापार बरोबर चालत नाहीसा झालाय, म्हणून आम्ही दुसऱ्या एका गावी जात आहोत."

त्यांचे उत्तर ऐकून देवी एकदम कोपली आणि त्यांना म्हणाली–"अरे दुष्टांनो, खोटं बोलायला लाज नाही वाटत तुम्हाला? जमिनीची उत्पादन-शक्ती कमी करणं अन् पिकांना कीड लागणं वगैरे अडचणी मी तुमच्यासाठीच ना उपस्थित केल्या?"

यावर देवीला वाकून भक्तिपूर्वक नमस्कार करीत ते दोघे म्हणाले–"माते, तुझं म्हणणं बरोबर आहे. पण तुझं आमच्यावर जे अपार प्रेम आहे त्यामुळे तू गावच्या शेतकऱ्यांची उपेक्षा केलीस. त्यांचं बिचाऱ्यांचं शेतीवाडीत नुकसान होत आहे. आम्ही आता आमची खतं अन् औषधं कुणाला विकणार? म्हणूनच आता आम्ही शेजारच्या गावच्या विन्ध्यादेवीला नमस्कार करून तिथंच रहायचं ठरवलं आहे."

मोठमोठ्या नवसांच्या लोभाला बळी पडून आपण गावाचे कसे नुकसान केले हे आता कुठे कालीदेवीला कळून चुकले! आपण या दोघांवर केलेली कृपा अशा प्रकारे व्यर्थ होईल याची तिनं कल्पनाच केली नव्हती!

यानंतर कालीदेवीला फारच पश्चात्ताप झाला, पुन्हा तिने जमिनीची उत्पादन-क्षमता पहिल्यासारखी करून टाकली आणि किडयांचे रोग थांबवून पिके वाचवली, हे पाहून गाव सोडून गेलेले लोकही हळूहळू परत आले. गाव पुन्हा वसला अन् वरदात्री कालीचे मंदिरही भक्तांमुळे सुशोभित दिसू लागले.

सोन्याची दरी

[१३]

[विनोद ज्ञानभूमीच्या मार्गाने 'सोन्याची दरी' राज्यात पोचला. त्यान आपल्या हातातली अंगठी काढून सुवर्णप्रतिमेच्या बोटावर चढवली. त्याबरोबर त्या मूर्तीत प्राण-संचार होऊन ती विनोदच्या बाजूला येऊन उभी राहिली आणि तिने विनोदला सांगितले की–"आता आपल्या दोघांचा विवाह झालेला आहे." ते ऐकून विनोदला अत्यानंद झाला.]

विनोद थोडा वेळ गप्प राहिला आणि म्हणाला–"या मानवांच्या दुनियेच्या पलिकडे मी एक युवराज्ञी पाहिली होती. तू तर पूर्णपणे तिच्याच सारखी दिसते आहेस!"

"तू जिला गाणं शिकवलंस आणि जी गाता गाता तुझ्या समोरच अदृश्य झाली-त्याच युवराज्ञीबद्दल तू बोलतो आहेस ना?" त्या तरुणीने विचारले.

"हो, पण तुला कशी तिच्याबद्दल माहिती?" विनोदने आश्चर्य प्रकट केले.

"निर्जीव मूर्तीत जर प्राण-संचार झाला, तर तो प्राण कुठून तरी यायला हवा न? तू ज्या युवराणीला अदृश्य होताना पाहिलेस, तिचाच प्राण आता माझ्यात आला आहे. कळलं?" तरुणी म्हणाली.

"ओहो, असं आहे होय?" आनंदाने विनोद म्हणाला.

"तू जर हे कमलपुष्प हुंगून पाहिलंस तर तुला ही स्वतःचं खरं स्वरूप कळून येईल." असे म्हणत तिने आपल्या हातातले कमल विनोदपुढे धरले.

विनोदने कमळाचा वास घेतला अन् दुसऱ्याच क्षणी पहाडावर असणाऱ्या राजमहालात स्वर्ण प्रतिमा घडवत असलेल्या एका युवराजाचे दृश्य विनोदच्या अंतर्दृष्टीला दिसू लागले! त्याने ओळखले की तो युवराज म्हणजे आपण स्वतःच आहोत! पूर्वायुष्यांतल्या त्याच्या स्मृति एकदम ताज्या झाल्या! विनोदला आता स्पष्टपणे कळून चुकले की ती सुवर्णप्रतिमा तर आपणच घडवली होती!

"आपण फार वेळ इथे रहाणं ठीक नव्हे. राजाचे सोंग घेतलेला तो दुष्ट मांत्रिक जे जे अन्याय करीत आहे ते तुला अजून माहीत नाही. राजा फार लोभी आहे, माझ्याशी विवाह करण्याच्या आशेने माझ्या मूर्तीत प्राणसंचार करवण्यासाठी तो कित्येक यातना भोगत आहे. परंतु त्या दुष्ट मान्त्रिकाने तर सोनं मिळवण्यासाठी सुवर्णप्रतिमाच उखडून काढून ती वितळवण्याचे कारस्थान रचले आहे! त्याचे नोकर आता थोड्याच वेळात इथे येतील. ते येण्यापूर्वीच आपण येथून गेलेले बरे! अन्यथा काय संकट येईल कोण जाणे? चल, आपण लवकरच इथून अन्यत्र कुठे तरी जाऊं." युवराज्ञी म्हणाली.

यानंतर विनोद व युवराज्ञी त्या पहाडाच्या उंच शिखरावर जाऊन पोचले. त्याच वेळी पूर्व दिशेला सूर्योदय होत होता.

"ओह, ही पृथ्वी काय सुन्दर आहे! अशी नयनरम्य भूमि मी पूर्वी कधी पाहिली नव्हती. येथील हवामान ही फार सुरेख आहे. मला इथं रहायला खूप आवडेल!" युवराज्ञी म्हणाली.

"असं?" विनोद पुढे काही बोलणार, इतक्यात त्या डोंगराखालून काही गडबडगोंधळ चालल्याचा आवाज ऐकू आला. दोघांनीही आवाजाच्या दिशेने नजर वळवली. राज-सैनिक आपसात तर्क-कुतर्क करीत होते–" अरे, इथली सुवर्णप्रतिमा कुठे गेली? झालं काय त्या पुतळ्याचं? रोज जी मूर्ति आपण इथे पहात होतो ती दिसत कशी नाहीं? कोण बरं घेऊन गेलं असावं?" पिसाळलेल्या कुत्र्यासारखे ते इकडे तिकडे धावू लागले.

थोड्याच वेळात राजाच्या वेषातला तो मान्त्रिक ही तिथे येऊन पोचला. त्याला तर असह्य असा धक्काच बसला! रागाने पिसाळून तो ओरडू लागला, "मी तुम्हा सर्व नोकरांना मारून टाकीन, मूर्ति गेलीच कशी इथून?"

थोडा वेळ सैनिकांकडे पहात तो गर्जत राहिला आणि नंतर खऱ्या राजाला ठेवलेल्या गुहे कडे त्याने नजर वळवली. आपणच राजाला फसवून तिथे डांबून ठेवलंय ही गोष्ट ही तो रागाच्या भरात विसरून गेला. अजून कोणाला त्याबद्दल काही माहीत नाही हे विसरून तो जोराने ओरडला, "त्या दुष्ट राजानेच ती मूर्ति चोरली असली पाहिजे. मला याची कल्पना होतीच! या राजाला त्या मूर्तीचा फार मोह होता. त्याचीच ही सर्व कारवाई दिसते आहे."

त्याचे हे बोलणें ऐकून तिथे जमलेले मंत्री आणि महाज्ञानी आश्चर्यात पडले. नंतर मान्त्रिक सेवकांना घेऊन गुहेत शिरला आणि त्यांना आतील भिंत पाडायची आज्ञा त्याने दिली.

सेवकांनी काही मिनिटात भिंत पाडून पलिकडे असलेल्या राजाला बाहेर आणले.

राजा अगदीच बारीक झाला होता आणि दाढी वगैरे वाढून एकाद्या भुतासारखा दिसत होता. एकाच उडीत तो पुढे झाला आणि त्याने राजा-वेषधारी मान्त्रिकाच्या कमरेला लटकलेल्या म्यानातून झटकन तलवार खेचून काढली. विकट हास्य करीत त्याने मान्त्रिकाचे शीर धडावेगळे केले.

राजाच्या वेषातल्या मान्त्रिकाचे अंगरक्षक हे पाहून पुढे सरसावले, पण खऱ्या राजाचा आवाज ऐकताच ते जागीच खिळल्यासारखे उभे राहिले.

राजाने मन्त्री व महाज्ञानी वगैरे सर्वांना त्यांच्या नावाने बोलावून त्यांना आज्ञा दिली की, "तुम्ही सर्वजण तावडतोब घरी जा, अन् माझ्यासाठी चांगले रुचकर पदार्थ घेऊन या."

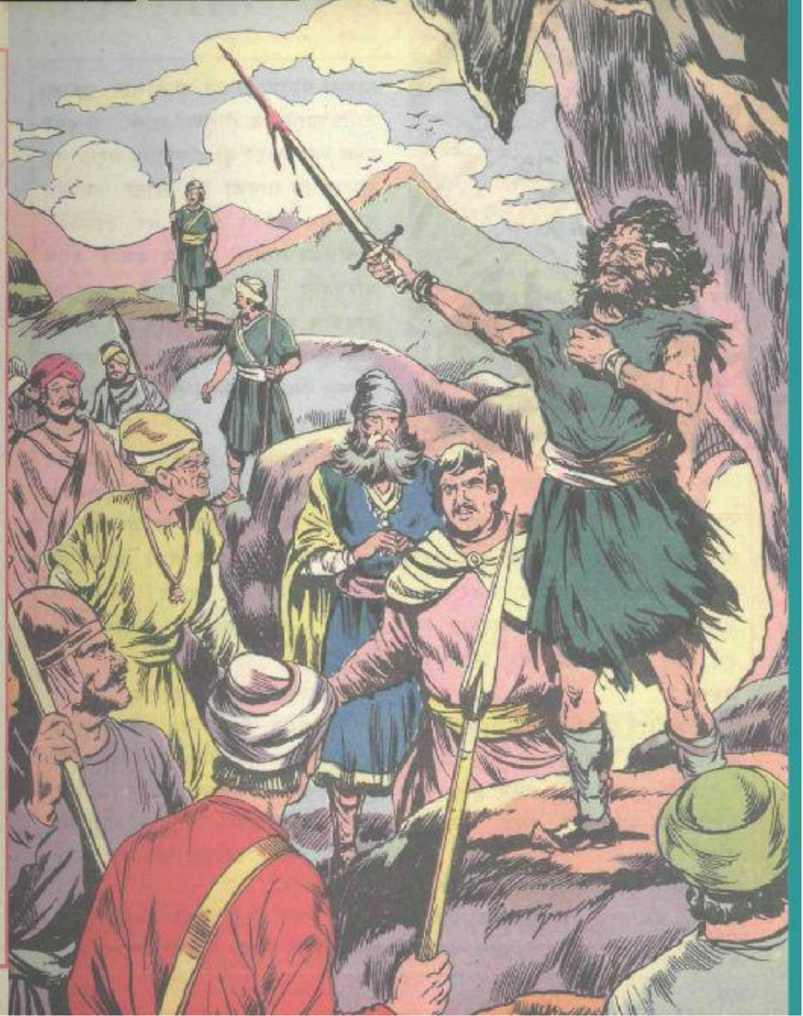
राजाचा आवाज, त्याचे नेहमीचे वागणे पाहून राजाच्या नोकरांनी त्याला आपला खरा राजा म्हणून ओळखले.

नंतर समोरच रक्ताच्या थारोळ्यात पडलेल्या मान्त्रिकाच्या प्रेताला प्रत्येक जण लाथ मारू लागला. अशा प्रकारे लाथ मारण्यासाठी धडपडणाऱ्या लोकांची रांग लावता लावता मंत्री बेजार झाला!

"मूर्खांनो, उगीचच त्या दुष्टाच्या प्रेताला लाथ मारून तुम्हाला काय मिळणार आहे? त्यापेक्षा सोन्याला लाथ मारा सोन्याला!" राजा ओरडला.

सर्वजण आश्चर्याने राजाकडे पाहू लागले.

"सोन्याच्या मूर्तीच्या चौथऱ्याखाली सोन्याच्या पाण्याने भरलेला खूप मोठा तलाव आहे. त्या गुहेत बन्द असताना एका फटीतून दिसत असे मला तो! या या, इथे खणून पहा. पण एक गोष्ट लक्षात ठेवा हं! त्या तलावातलं सगळं सोनं माझंच होणार! हां, थोड्या दिवसांनी मी तुम्हा सर्वांना एक एक कळशीभरून त्यातलं

सोन्याचं पाणी देईन वाटलं तर! अरे, तुम्ही लोक नुसतेच तोंडाकडे काय पहात राहिलात मूर्खांनो! पाणी बाहेर तर काढा! आत्ताच्या आत्ता खोदायला सुरुवात करा इथे; अन् माझ्यासाठी लाडू आणा बरं लवकर."

या अगोदर जे राजसेवक मान्त्रिकाच्या आज्ञेने मोठ्या उत्साहाने ती मूर्ति उपटून काढायला कुदळी घेऊन आले होते, तेच आता चौथऱ्याखालील दगड फोडायला लागले.

अचानक वज्रपात व्हावा, तसा आवाज झाला. जो दगड ते तोडायला निघाले होते, तोच दगड एकदम उसळून नक्षत्रासारखा मोठ्या वेगाने आकाशात उडाला आणि त्याचे हजारो तुकडे झाले. तो दगड गुहेत ज्या जागी होता त्या जागेतून एक फवारा उडू लागला अन खाली असलेला सुवर्ण-द्रव भयंकर वेगाने वर उसळला! तिथे हजर असलेले सर्वजण भयाने आणि आश्चर्याने एकदम जोराने ओरडले. थोड्याच वेळात तो सुवर्ण-द्रव त्या भागात पसरू लागला. तो उकळता द्रव असल्याने त्याच्या केवळ स्पर्शानेच राजसेवक तडफडून तिथेच मरून पडले.

राजा, मंत्री व महाज्ञानी हे सर्वजण भिऊन जाऊन तेथून मागे हटायच्या प्रयत्नाला लागले. पण क्षणभरातच त्या फवाऱ्याची गति वाढत गेली आणि त्या प्रवाहाला जणू पूर आला! त्यामुळे ते सर्वजण त्या उकळत्या द्रवात बुडू लागले.

भयानक वाटणारा तो द्रव-पदार्थ मैदानाकडे वळताना पाहून त्या डोंगराखाली रहाणारी जनता घाबरून गेली. जीव मुठीत घेऊन ते सर्वजण आरडत-ओरडत सैरावैरा धावू लागले. परंतु कोणीही त्या सुवर्ण-द्रवाच्या तावडीतून स्वत:ला वाचवू शकला नाही.

दुपारपर्यंत तो सोन्याचा प्रवाह प्रलयकारी होऊन पसरत राहिला, नंतर हळूहळू

प्रवाहाची धार थांबली, चोहीकडे नीरव शांतता पसरली! पक्षीही जणू आपली किलबिल विसरून गेले!

"सोन्याची दरी वाला प्रदेश आता पूर्णत: निर्जन झाला नाहीं?" युवराणी निश्वास टाकत निराशेने म्हणाली.

"तूच तर थोड्या वेळापूर्वी म्हणाली होतीस ना, की ही पृथ्वी किती सुंदर अन् सुशोभित आहे! पण पहा, मानवप्राणी कसा कमनशिबी आहे! तो स्वत:च आपल्या हाताने ही पृथ्वी 'रहायला अयोग्य' अशी करत आहे." खोल श्वास घेत विनोद म्हणाला.

थोड्या वेळाने युवराणी विचारू लागली "आता आपण काय करायला हवं? कुठे जायला हवं? आपलं कर्तव्य काय राहील आता?"

"इथेच राहून आपण प्रार्थना करू या. आपली प्रार्थना सफल होईल नक्की! परितामत: पुन्हा लोक येऊन इथे राहू लागतील! त्यांचे नवे जीवन सुरू होताना आपण त्यांना मदत करू." विनोद आशेने म्हणाला.

"बघ, पहा! तो सुवर्ण-द्रव पुन्हा दगडांत परिवर्तित होत आहे." युवराणी म्हणाली.

"बदलू दे, त्याचे पुन्हा सोने होईल. माणसांची मनें जेव्हा सोन्यासारखी होतील, तेव्हा पुन्हा दगडांचेही सोने होईल! बघ, त्या छोट्या सरोवरात केवळ चिखल आहे. तरीही सूर्यप्रकाशामुळे त्यात किती सुन्दर कमळं फुलली आहेत! निसर्गातच जर इतके अद्भुत परिवर्तन शक्य आहे तर देवाच्या कृपेने माणसातच खऱ्या मानवतेचे महान् परिवर्तन का बरं नाही होणार?" विनोद म्हणाला.

"अवश्य होईल, का नाही होणार?" युवराणी म्हणाली.

दोघेही एकमेकांकडे पाहून हसले. त्या हास्यात विश्वास प्रतिबिंबित होत होता.

(समाप्त)

कायदा आणि न्याय

एका राज्यातली जनता वस्त्र-प्रावरणांच्या बाबतीत जरा अतिक्रमणच करू लागली होती. यासाठी राजाने एक कठोर कायदा लागू केला की सर्वांनी पूर्ण अंग झाकेल असाच पोशाख केला पाहिजे.

एके दिवशी राजाच्या शिपायांनी तीन माणसांना पकडून आणून राजासमोर उभे केले. त्यापैकी एक अगदी जंगली आणि नाठाळ होता. त्याने केवल लंगोटीच घातली होती. दुसरा एक सर्वसाधारण माणूस होता, तो अर्धनग्न होता. तिसरा होता योगी, तो मात्र पूर्ण नग्नावस्थेत होता.

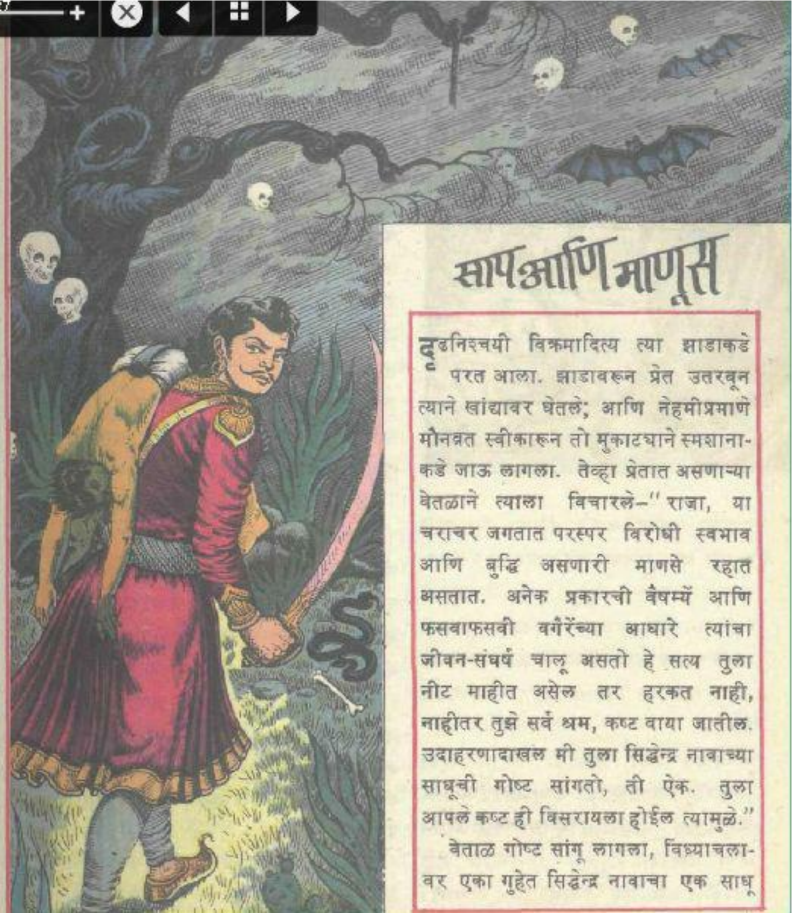
राजाचा प्रधान जवळच उभा होता. त्याने जंगली माणसाला सुधार-गृहात भर्ती होण्याची आज्ञा दिली. सामान्य माणसाला दहा फटके मारायची शिक्षा त्याने सुनावली आणि त्या साधूच्या अंगावर मात्र शाल पांघरून त्याची रवानगी केली.

प्रधानाचे हे वागणे पाहून राजाने आश्चर्याने प्रधानाला विचारले.

प्रधानाने यावर नम्रपणे उत्तर दिले–"महाराज, ही गोष्ट खरीच की या तिघांनी ही कायदा मोडला होता. परंतु पहिला माणूस अगदीच जंगली व नाठाळ आहे. त्याला आपणच सुधारण्याची जरूरी आहे. दुसरा सर्वसाधारण पातळीचा माणूस आहे म्हणून त्याला शिक्षा करूच योग्य मार्गावर आणायला हवे. योगी माणसाने ही कायदा मोडला, पण तो आपल्या कायद्यापलीकडील पंथाचा माणूस आहे; आपण त्याला आपल्या कायद्याच्या बेडीत अडकवू शकणार नाही."

हे स्पष्टीकरण ऐकून राजाला समजून चुकले की–कायदा आणि न्याय यात चांगलाच फरक असतो.

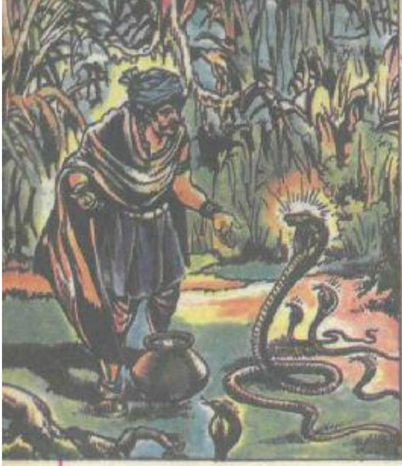

साप आणि माणूस

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य त्या झाडाकडे परत आला. झाडावरून प्रेत उतरवून त्याने खांद्यावर घेतले; आणि नेहमीप्रमाणे मौनव्रत स्वीकारून तो मुकाट्याने स्मशानाकडे जाऊ लागला. तेव्हा प्रेतात असणाऱ्या वेताळाने त्याला विचारले–"राजा, या चराचर जगतात परस्पर विरोधी स्वभाव आणि बुद्धि असणारी माणसे रहात असतात. अनेक प्रकारची वैषम्यें आणि फसवाफसवी वगैरेंच्या आधारे त्यांचा जीवन-संघर्ष चालू असतो हे सत्य तुला नीट माहीत असेल तर हरकत नाही, नाहीतर तुझे सर्व श्रम, कष्ट वाया जातील. उदाहरणादाखल मी तुला सिद्धेन्द्र नावाच्या साधूची गोष्ट सांगतो, ती ऐक. तुला आपले कष्ट ही विसरायला होईल त्यामुळे."

वेताळ गोष्ट सांगू लागला, विंध्याचलावर एका गुहेत सिद्धेन्द्र नावाचा एक साधू

तपस्या करीत असे. थोडया दिवसांनी त्याला असे जाणवले की आपल्याला दिव्य-ज्ञान प्राप्त झाले आहे. तेव्हा हे आपले ज्ञान जगातील लोकांना वाटावे, त्यांच्या-साठी त्याचा उपयोग करावा असा सत्संकल्प करून साधु एकान्तवास सोडून समाजाकडे निघाला.

वाटेत एका ठिकाणी त्याला एका विहिरीतून कुणाच्याशा कण्हण्याचा आवाज ऐकू आला. सिद्धेन्द्राने विहिरीजवळ जाऊन आत डोकावून पाहिले तो त्याला डोळे दिपवील असा एक तेजस्वी नाग दिसला!

साधूला पाहिल्या बरोबर आपला फणा उचलून त्याने स्वतःला वाचवण्यासाठी विनवले. दोरीच्या मदतीने साधूने नागाला बाहेर काढले.

सात्त्विकी नावाच्या त्या नागाने साधूला आपली हकीकत सांगितली—महाराज, थोडया दिवसांपूर्वी मी आपल्या पिल्लांसह एका चांदण्या रात्री चंद्रप्रकाशात इथल्या केतकीवनात आनंदाने विहार करीत असता, अचानक तेथून जाणाऱ्या एका माणसाने माझ्या शेपटीवर पाय दिला. मी जोरात फुत्कार करून चावणार, इतक्यात त्या माणसाने दोन्ही हात जोडून मला साष्टांग नमस्कार केला.

मीही त्याला चावायचा विचार सोडून पुढे निघालो; पण त्याने माझा रस्ता अडवून मला विनंति केली की मी त्याचा पाहुणचार स्वीकारावा. नंतर त्याने एक घडाभर दूध आणून आमच्यापुढे ठेवले अन् मी आणि माझ्या पिल्लांनी मोठ्या आनंदाने ते दूध पिऊन टाकले! परंतु दुसऱ्याच क्षणी मी एकदम बेशुद्ध पडलो. मी शुद्धीवर आलो तेव्हा या विहिरीत होतो! माझ्या बच्चांना त्या दुष्टाने पकडून नेले असले पाहिजे!"

सापाचे ते बोलणे ऐकून सिद्धेन्द्रस्वामीने आपल्या दिव्य दृष्टीने त्या दुष्ट माणसाचा पत्ता काढायचा प्रयत्न केला, तेव्हा त्याला असे कळून आले की त्या गावच्या सीमेवर रहाणाऱ्या महेन्द्र नावाच्या गारुड्याची ही करणी आहे. साधू सरळ महेन्द्राच्या घरी गेला. सापाच्या तोंडून ऐकलेली हकीकत त्याला सांगून साधूने विचारले—"तू असा विश्वासघात का म्हणून केलास?"

महेन्द्र मोठ्या विनयाने उत्तरला—"महाराज, साप पकडणं हा तर माझा धन्दाच आहे! तरीसुद्धा मोठा साप मला चावला नाही म्हणून मी त्याला जिवन्त सोडून दिले आणि त्याचे बच्चेही माझ्या-जवळ सुरक्षितच आहेत. त्यांचं विष पिळून ते विकून आपलं पोट भरायचा माझा विचार होता; परंतु आपणाबद्दल माझ्या मनात निर्माण झालेल्या श्रद्धेने प्रेरित होऊन मी आपणासमक्ष त्यांना सोडून द्यायला तयार आहे."

महेन्द्राच्या या बोलण्याने संतुष्ट होऊन सिद्धेन्द्र साधू त्याला सात्त्विकीच्या बिळा-जवळ घेऊन गेला. महेन्द्राचे हृदयपरिवर्तन झालेले पाहून सात्त्विकीने आपल्या मस्तका-वरील सुंदर मणि त्याला बक्षिस दिला आणि साधूने केलेल्या उपकारांबद्दल त्याने त्याचे आभार मानले.

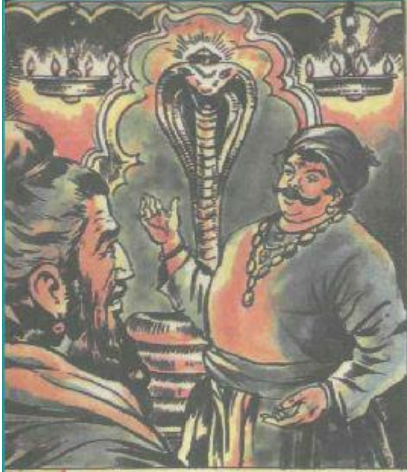
साधू तेथून पुढे गेला आणि अनेक गावे फिरत सदुपदेश देत तो फिरत राहिला. असे करत असताना पुन्हा एकदा त्याच रस्त्याने जात असता साधु सात्त्विकीला

भेटायला गेला. पण त्याला सात्त्विकी फारच चिन्ताग्रस्त आणि दुर्बल झालेला दिसला.

त्याच्या चिन्तेचे कारण विचारल्यावरून सात्त्विकीने सविस्तर आपली करूण-कहाणी सांगितली.

नागमणि घेऊन गेल्याच्या दुसऱ्याच दिवशी महेन्द्र पुन्हा सात्त्विकीकडे जाऊन म्हणू लागला कि—'आता इथून पुढे आपण कधीही साप पकडणार नाही आणि सिद्धेन्द्र साधूसारखेच सन्मार्गाने चालत आपले जीवन सार्थकी लावणार!' महेन्द्रच्या पोशाखातही झालेला बदल पाहून सात्त्वि-कीने त्याच्या या बोलण्यावर विश्वास

ठेवला. त्या दिवसापासून महेन्द्र खूपदा सात्त्विकी आणि इतर सर्प रहात असलेल्या वारुळांकडे जाऊ-येऊ लागला.

एके दिवशी महेन्द्र तेथल्या वारुळात रहाणाऱ्या सापांना चांदण्यात बिहार करण्यासाठी बोलावून घेऊन गेला. सर्व साप जेव्हां केतकी-वनात फिरू लागले तेव्हा आपल्या पूर्वयोजने प्रमाणे महेन्द्रने चारी बाजूंना आग लावली आणि सर्वांना जाळून खाक केले!

नंतर तेथले सर्व मणि वेचून ते विकून तो मोठा लखपति बनून गेला! आगीतून कसाबसा वाचून सात्त्विकीच फक्त आपल्या बिळाकडे येऊ शकला! परंतु आपल्या जातिबांधवांच्या नाशाला आपणच कारण झालो या विचाराने तो विचारा खंगत चालला.

हे ऐकून सिद्धेन्द्रला क्रोध आला आणि तो सरळ महेन्द्रच्या घरी पोचला. त्यावेळी महेन्द्र आपल्या घरासमोर बांधलेल्या नागाच्या देवळातल्या नागमूर्तीची पूजा करीत होता.

साधूने त्याच्या जवळ जाऊन त्याला मोठ्याने हाक मारली आणि म्हटले– "दुष्टा, तू अगदी विश्वास देऊन अनेक सर्पांचा सर्वनाश केलास, अन् आता कशाला हे पूजेचं ढोंग? लाज नाही वाटत तुला?"

यावर महेन्द्र मोठ्या विनयाने म्हणाला– "स्वामी महाराज, यात माझा काय बरं दोष? उपकार करणाऱ्यावर मी ही प्रथम प्रत्युपकार केलाच ना? पण मी आपणाला असं कुठे वचन दिलं होतं की अपकार करणाऱ्यांवर सुद्धा मी उपकारच करीन? माणूस सापाची पूजा करतो, पण सापाला तो घाबरतोच याचं कारण म्हणजे साप विषारी असतात. त्याच प्रमाणे माणसांनी सापांची भले पूजा केली, तरीही साप माणसावर कधीही विश्वास ठेवत नाहीत! कारण त्यांनाही माहीत असतं की माणूस आपल्यापेक्षा नक्कीच अधिक बुद्धिमान आहे. अशा स्थितीत आता आपणच सांगा कि सापाने माणसावर विश्वास ठेवला तर चूक कोणाची?"

हे बोलणे ऐकून सिद्धेन्द्र अतिशय रागाने म्हणाला–"तू दयाळूपणा विसरून भोळ्या सापांना मारून टाकलं आहेस; तेव्हां तू ही असाच एक साप बनून रहा." परंतु साधूच्या या शापाचा महेन्द्रवर काहीच परिणाम झाला नाही. सिद्धेन्द्रलाही मोठं आश्चर्य वाटले; आणि खाली मान घालून तेथून तो निघून गेला.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले– "राजा इतक्या तपोसंपन्न सिद्धेन्द्र योग्याचा शाप खोटा का ठरला? न्याय आणि धर्म काय यावेळी महेन्द्रच्या बाजूचे होते, म्हणून? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होऊन जातील."

विक्रमादित्य यावर उत्तरला–"साधूचा शाप खरा न होण्याचे एक विशेष कारण आहे. प्राण्यांचा स्वभाव हा नैसर्गिक असतो. कोणतीही शक्ति त्यावर नियंत्रण करून स्वभाव बदलू शकत नाही. इतका तपोसम्पन्न साधूही या साध्या निसर्गधर्माचे रहस्य जाणू शकला नाही. साप आणि मनुष्य यांच्यात सह-जीवन अशक्य आहे ही गोष्ट महेन्द्रने आपल्या पद्धतीनं समजावून देण्याचा प्रयत्न केला, पण तरीही रागात असलेल्या साधूला ते रहस्य कळलेच नाही. विंचवाचे वीष त्याच्या नांगीत, सापाचे वीष त्याच्या दाढेत आणि दुष्ट व्यक्तीच्या साऱ्या शरीरभर वीष भरलेले असते-ही गोष्ट दुनियादारीचे ज्ञान असणाऱ्या विद्वानांनी कधीच नमूद करून ठेवलेली आहे, आणि ही गोष्ट महेन्द्रच्या बाबतीत शंभर टक्के खरी आहे. अशा व्यक्तीला सात्त्विकी आणि अन्य नागांच्या बिळांकडे घेऊन जाण्यात सिद्धेंद्रचीच चूक आहे. तोच त्यांच्या नाशाला कारणीभूत आहे. अन् म्हणूनच त्याचा शाप व्यर्थ झाला."

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा झाडावर जाऊन लटकू लागला. (कल्पित)

स्वयंसेवक

एका गावात जगन्नाथ नावाचा एक गृहस्थ रहात असे. त्याने आपल्या मुलीचा विवाह शेजारच्या गावातील एका चांगल्या हुद्देदार माणसाची करून दिला होता.

जगन्नाथची मुलगी पहिल्या बाळंतपणासाठी आपल्या माहेरी आली आणि तिला एक मुलगा झाला. काही महिने गेले आणि अमूक एका दिवशी 'जगन्नाथचा जावई आपली पत्नी व बाळाला घेऊन जाण्यासाठी येत आहे' असा निरोप जावयाकडून आला.

जगन्नाथ तसा काही कोणी मोठा धनाढ्य माणूस नव्हता. तो आपलं अंथरूण पाहून पाय पसरणारा माणूस होता म्हणून कुठे काही फारसं कमी पडू न देता आपल्या कुटुम्बाचा उदरनिर्वाह चालवत असे. कामासाठी घरगडी ठेवण्याइतकी त्याची ऐपत नव्हती. परंतु जावई चांगला संपन्न माणूस असल्यामुळे तो येईल त्या दिवशी एका दिवसासाठी का होईना, एक नोकर मिळवता आला तर छान होईल—असे त्याला वाटले.

जावई ज्या दिवशी येणार होता त्या दिवशी सकाळीच जगन्नाथाच्या घरी पक्वान्नं वगैरे बनवली जाऊ लागली. नोकर शोधण्यासाठी सकाळपासून जगन्नाथने गावात बऱ्याच चकरा मारल्या आणि शेवटी घरी येऊन तो बायकोला म्हणू लागला—"माझी इतकी पायपीट वाया गेली बघ! एकाद्या गोष्टीची गरज लागली अन् जावयाने नोकराला हाक मारली, तर आपली अब्रू जाणार बघ!"

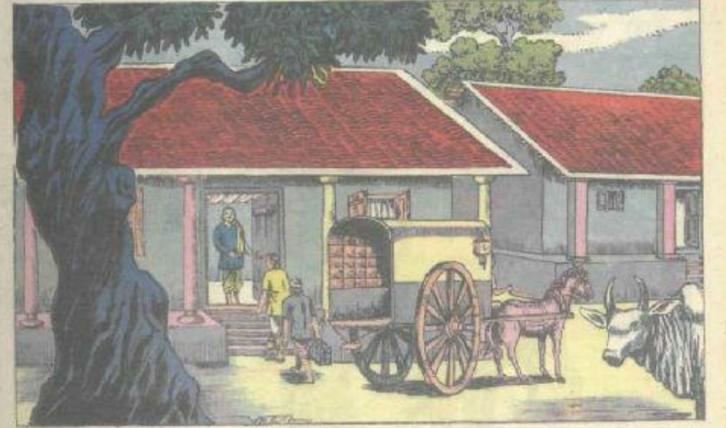
घरातल्या पक्वान्नांच्या वासाने दिंडी-दरवाज्याशी घोटाळत असलेल्या एका भिकाऱ्याने पतिपत्नींमधले हे बोलणे ऐकले. त्याच्या मनात आले की छानसं जेवण आणि पक्वान्नांवरही इथे हात मारता येईल.

बाहेर ओसरीवर कोणी नाही असे पाहून तो भिकारी चटकन विहिरीकडे गेला. तेथे वाळत पडलेल्या कपड्यांपैकी फाटकासा एक शर्ट अन् अशीच जुनी वस्त्रे घेऊन त्याने आपल्या अंगावरच्या चिंध्या उतरवून कोपऱ्यात ठेवल्या अन् कपडे बदलून डोक्याला एक पंचा गुंडाळला. इतके करून तो घरासमोर येऊन हात बांधून उभा राहिला.

नेमक्या त्याच वेळी एक टांगा येऊन घरासमोर उभा राहिला आणि त्यातून जगन्नाथाचा जावई खाली उतरला. भिकाऱ्याने पटकन पुढे होऊन गाडीतून ट्रंक उतरवली आणि ती आपल्या हातात घेऊन जावयाच्या मागेमागे तो ही घरात आला.

घोडागाडी थांबल्याची चाहूल लागून जगन्नाथ घरातून बाहेर आला आणि जावयाला खुशाली वगैरे विचारली. जावयामागे आलेल्या भिकाऱ्याला त्याचा नोकर समजून जगन्नाथ फार खूष झाला. पण जावई मात्र त्याला सासरचा गडी समजला होता.

जावयाचा नोकर म्हणून जगन्नाथ आणि त्याच्या बायकोने भिकाऱ्याला फारच चांगले वागवले. त्याच्या कडून लहान-सहान कामे करून घेता ना सुद्धा ती गोड बोलून करून घेतली.

घरांत इतर माणसांचे जेवण चालू असताना त्याच वेळी जगन्नाथने भिकाऱ्याला ही ओसरीवर बसवून जेवण दिले. मेजवानीचे जेवण पोटभर जेवून भिकारी संतुष्ट झाला.

भोजनानंतर जगन्नाथने जावयाला नवीन कपडे वगैरे भेट दिले. इकडे त्याच्या बायकोने थोडी मिठाई बांधून भिकाऱ्याच्या हातात देत म्हटले–"हे तुझ्या बायकापोरांसाठी घेऊन जा हं!"

दुपारपर्यंत आराम करून जावई, बायको व नूतन बालकासह गावाला जायला निघाला. भिकाऱ्याने तत्परतेने जाऊन भाड्याची गाडी ठरवून आणली आणि सर्व सामान वगैरे नीट गाडीत ठेवून दिले. सर्वात शेवटी जावई गाडीत शिरला आणि सासरचा नोकर म्हणून भिकाऱ्याच्या हातावर त्याने एक रुपया ठेवला.

गाडी चालू लागली तेव्हा जगन्नाथच्या मुलीने नवऱ्याला विचारले–"तुम्ही याला पैसे देऊन का पाठवलंत! तो तुमच्याबरोबर इथे नाही आला?"

"नाही! अरे! मला तर वाटलं की तो तुमच्या घरचा नोकर आहे!" जावई म्हणाला

"माझ्या आई-बाबांना तर वाटलं की तो तुमच्याबरोबर आलेला नोकर आहे!" बायको म्हणाली, आणि दोघंही हसू लागले.

इकडे जगन्नाथच्या बायकोने नवऱ्याला विचारले–"अरे हे काय? पहा बरं! जावयाचा नोकर त्यांच्या बरोबर न जाता दुसरीकडेच कुठे तरी चालला आहे! तो तर त्यांचा नोकर नव्हेच मुळी!"

"मग, कोण आहे तो?" जगन्नाथने आश्चर्याने विचारले. "हा तर जावयाचा नोकर नाही न् आपलाही नाही! कोणीतरी वाटेवरचा वाटसरू असावा तो; अन् आपण मात्र त्याला वाजवीपेक्षा जास्त मान दिला!" असे म्हणत स्वतःच स्वतःवर रागवत आणि त्या भिकाऱ्याला तोंडभर शिव्या देत जगन्नाथाने धाडकन् दरवाजा लावून घेतला!

ज्ञानाचा खजिना

या महिन्याचे इतिहासप्रसिद्ध व्यक्तित्व

शहाजहान

जहांगीरचा मुलगा शहाजादा खुर्रम याचा जन्म ५ जानेवारी १५९२ रोजी झाला. हा पुढे शहाजहान या नावाने दिल्लीचा पाचवा मोगल बादशहा बनला.

१६२७ मध्ये जेव्हां जहांगीर मृत्यु पावला तेव्हा शहाजहान दक्षिणेत होता. जहांगीरची बेगम नूरजहान हिची आपला धाकटा मुलगा शहरियार याला गादीवर बसवायची इच्छा होती. परंतु शहाजहानने राजधानीस पोचून आपला महापराक्रमी सासरा आसफखान याच्या मदतीने सिंहासन बळकावले. त्याने इतिहास प्रसिद्ध मयूर-सिंहासन बनवले; आग्ऱ्याची जुम्मा मशीद आणि दिल्लीचा लालकिल्ला यांसारखी मोठमोठी स्मारके बांधली. परंतु त्याने बांधलेल्या इमारतीमधील सर्वात प्रमुख म्हणजे आपली राणी मुमताजबेगम हिच्या कबरीवर त्याने निर्मिलेला आग्ऱ्याचा ताजमहल! १६५७ मध्ये शहाजहान आजारी पडला आणि त्याचे मुलगे दारा, शुजा, औरंगजेब व मुराद यांच्यात वारसाहक्कासाठी युद्ध सुरू झाले. या युद्धात औरंगजेबचा जय झाला व तो १६५८ मध्ये गादीवर बसला. अखेर औरंगजेबच्या कैदेत १६६६ मध्ये शहाजहान मृत्यु पावला.

तो कोण?

एका राजाने आपल्या सर्व मुलांना व पुतण्यांना एका देवळासमोर एकत्र जमायला सांगितले होते. आपल्यानंतर आपल्या गादीचा वारस होऊ शकणाऱ्या सर्व तरुणांना एकदा भेटायची त्याची इच्छा होती. सुयोग्य राजाची बरोबर निवड करण्यात सल्ला घेता येईल अशा विचाराने त्याने काही अनुभवी अधिकाऱ्यांनाही बरोबर घेतले.

"तुमच्यापैकी कोणाला आज सकाळी सर्वात उत्तम न्याहरी मिळाली? इथे येताना तुमच्यापैकी कोण सर्वात उत्तम वाहनातून आला? अन् कोणाला बसायला सर्वात उत्तम बैठक मिळाली?" राजगुरुने त्यांना सर्वांना उद्देशून विचारले.

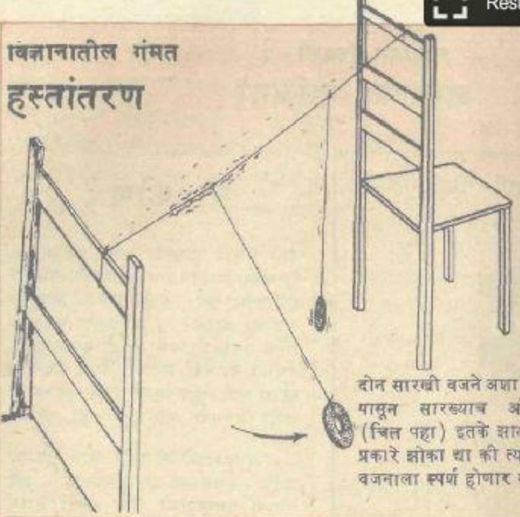
खरोखरच त्यांच्यातले काही राजपुत्र उत्तम अशा रथात बसून आले होते, तर काही देखण्या घोड्यांवर विराजमान झालेले होते. काही जण नोकरांनी वाहून आणलेल्या रत्नजडित पालखीत वा दिवाणांवर बसलेले होते.

अनेक राजपुत्रांनी आपापली उत्तरे दिल्यानंतर त्यांच्यातला एक तरुण राजपुत्र उठून उभा राहिला व म्हणाला–"आज मलाच सर्वात उत्तम न्याहरी मिळाली, कारण ती माझ्या आईने मला बनवून दिली होती. मी सर्वात उत्तम वाहनाने–आपल्या पायांनी चालत–इथे आलो आणि सर्वात उत्तम आसनावर–जमिनीवर–मीच बसलो आहे."

या गोष्टीतील हे उत्तर देणारा तो बाणेदार मुलगा कोण?

.........पान आठवर पहा

हस्तांतरण

सूचना :
एका सहा फूट लांबीच्या दोरीचे एक टोक एका खुर्चीच्या पाठीला बांधा आणि दुसरे टोक दुसऱ्या खुर्चीच्या पाठीला बांधा. नंतर दोन दोन फूट लांबीच्या दोन दोऱ्या घेऊन त्या या आडव्या दोरीला सारख्या अंतरावर बांधा. या लहान दोऱ्यांच्या दुसऱ्या टोकांना दोन सारखी वजने अशा बेताने बांधा की ती जमिनी पासून सारख्याच अंतरावर लोंबत राहतील. (चित्र पहा) इतके झाल्यावर एका वजनाला अशा प्रकारे झोका द्या की त्याचा दुसऱ्या न हलणाऱ्या वजनाला स्पर्श होणार नाही. पहा काय घडते.

काय होते आणि का ?

काही सेकंदातच दुसरे वजनही हळूहळू झोके घेऊ लागलेले दिसेल. थोडयाच वेळाने पहिले वजन झोका घेण्याचे थांबेल. आणखी एकाद्या मिनिटाने दुसरे वजन थांबून पहिले वजन पुन्हा झोका घेऊ लागेल ! अशा प्रकारे एक वजन दुसऱ्याला गति देत अदलून बदलून अनेकदा झोके घेत राहील. थोडया वेळाने झोका कमी कमी होत दोन्ही वजने आपोआप झोका घेणे थांबवतील !

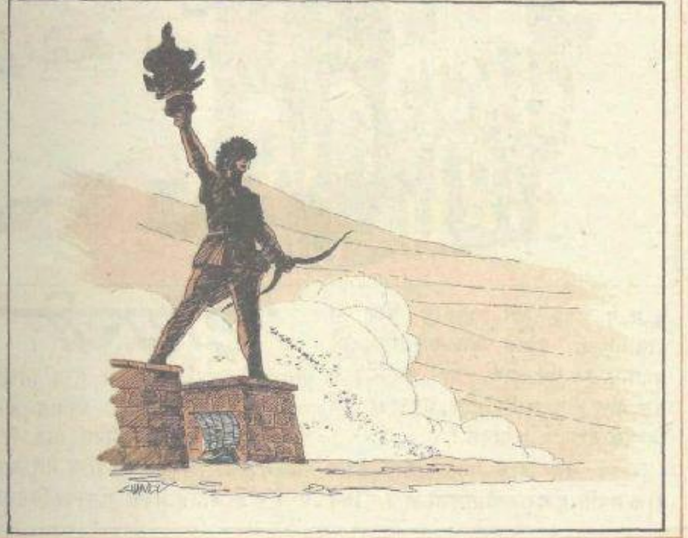
आडव्या दोरीवर नीट लक्ष दिले तर आपल्या असे लक्षात येईल की झोके घेणाऱ्या वजनाच्या दाबामुळे ही दोरी हलते. असे झाले की या आडव्या दोरीच्या हलण्यामुळे दुसऱ्या वजनाच्या दोरीला ताण बसतो आणि पहिल्या वजनाचे काही झोके घेऊन होता होता दुसरे वजनही झोके घेऊ लागते. अशा तऱ्हेने थोडयाच वेळात दोन्ही वजने झोका घेऊ लागून आडव्या दोरीला विरुद्ध दिशेने खेचत रहातात. यामुळेच गतिचे हे हस्तांतरण अदलून बदलून झोके घेत सतत चालू रहाते.

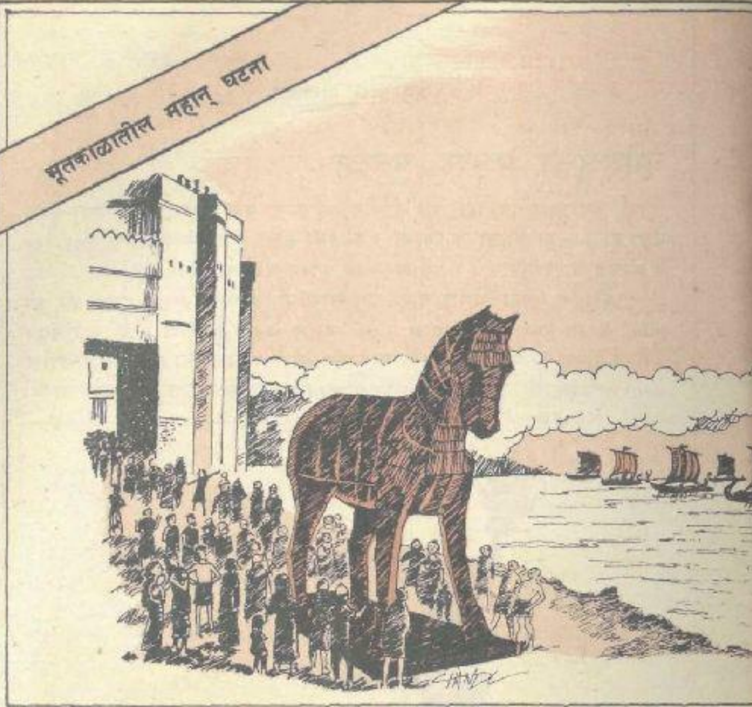
आडवी दोरी अशा प्रकारे बाजूला हलू शकली नाही तर एका वजनाची गति दुसऱ्या वजनाकडे संक्रमित होऊ शकणार नाही, म्हणूनच एकादी काठी किंवा गज आडव्या दोरीऐवजी वापरला तर तो दोरीप्रमाणे हलू न शकल्याने एका वजनाच्या गतिचे हस्तांतरण दुसऱ्या वजनाकडे करू शकणार नाही. तुम्हाला काय वाटते, करू शकेल ? पहाच तर करून.

ऱ्होड्स्‌चा प्रचण्ड पुतळा

ऱ्होड्स् बंदराच्या प्रवेशाद्वाराशी सूर्य-देव अपोलोचा एक प्रचण्ड पुतळा उभा केला गेला होता. हा पुतळा काश्याचा बनवलेला होता. चार्लस नावाच्या एका दैवी व कल्पक शिल्पकाराने १२ वर्षे खपून तो पुतळा घडवला होता.

खात्रीपूर्वक सांगता येणार नाही; पण लोकांचा असा विश्वास होता की हा पुतळा आपले पाय फाकवून उभा असे. आणि जहाजे त्याच्या दोन पायांमधून इकडून तिकडे जा-ये करीत असत. मार्गदर्शनासाठी पुतळयाच्या हातात एक कंदील पेटता ठेवलेला असे. इ. स. पू. तिसऱ्या शतकात भूकंपामुळे हा पुतळा उध्वस्त झाला.

ट्रॉयची लढाई

इ. स. पू. १२ व्या शतकात ग्रीक व ट्रोजन-किंवा ट्रॉयचे लोक-यांच्यात दीर्घ मुदतीचे एक युद्ध झाले. दहा वर्षेपर्यंत हे युद्ध चालू होते आणि ट्रॉय शहराचा पूर्ण विध्वंस करूनच ते थांबले!

त्याचे असे झाले–त्या काळात हेलन हीच सर्वात सुन्दर स्त्री गणली जाई. तिने ग्रीसच्या स्पार्टा नावाच्या एका प्रांताचा राजा मिलेनस याच्याशी विवाह केला. नंतर ट्रॉयचा राजपुत्र पॅरिस याने तिला पळवून नेले. त्यामुळे सर्व ग्रीक नेते एकत्र आले व ते जहाजें घेऊन ट्रॉयच्या किनाऱ्यावर पोचले आणि ट्रॉयच्या राजधानीवर हल्ला केला. युद्धात जयाचे पारडे कधी ग्रीकांकडे तर कधी ट्रोजन लोकांकडे झुके. प्राचीन ग्रीसचा महाकवि होमर याने आपले महाकाव्य इलियड ('इलियन' लोकांसंबंधी-असा त्याचा अर्थ) मध्ये या लढाईचे वर्णन केले आहे.

शेवटी ग्रीक लोकांनी ट्रोजन लोकांविरुद्ध एक कारस्थान रचले. त्यांनी लाकडाचा एक प्रचण्ड घोडा बनवला. आणि त्यांच्या सैन्यातले अत्यंत पराक्रमी असे काही योद्धे त्या घोड्याच्या पोटात लपून बसले. हा घोडा इलियनच्या वेशीबाहेर उभा करून ग्रीक लोक तेथून निघून गेले–"आपल्या देशाकडे सुखरूप पोचण्यासाठी ग्रीक लोकांनी हा घोडा देवी अथेनाला अर्पण केला आहे." असा मजकूर त्यावर कोरलेला होता.

ग्रीक लोक जवळच्याच एका बेटापर्यंत मागे परतून तिथे थांबले. ट्रोजन लोकांना खरोखरीच असे वाटले की शत्रू परत गेला. त्यांनी तो घोडा ढकलून शहरात नेला व रात्री त्यांनी आपला विजयोत्सव साजरा करायला सुरुवात केली! बरोबर याच वेळी ग्रीक सैन्य परत आले. घोड्याच्या आत बसलेले योद्धे बाहेर पडले व त्यांनी वेशीचा दरवाजा उघडला; आणि सर्वांनी मिळून ट्रॉयचा विनाश केला. मिनेलसला हेलन परत मिळाली.

असे मानण्यात येते की ही लढाई खरोखरच झाली होती. एक जर्मन पुरातत्त्ववेत्ता हेन्रिच स्कलीमन याने होमरने वर्णन केलेले प्राचीन इलियन शहर शोधून काढले. त्याच्या शोधावरून असे कळून येते की एक अतिविकसित अशी संस्कृति तेथे अस्तित्वात होती.

प्राचीन भारतात भटकन्ती

१. भारतातील कोणत्या दोन शहरांची नावे तेथील सरोवरांवरून पडलेली आहेत ?
   (अ) त्यांच्या पैकी कोणते शहर जुने आहे ?
   (ब) त्या सरोवराची व शहराची स्थापना कोणी केली ?
   (क) दुसरे शहर कोणी निर्मिले व केव्हा ?

२. एका भारतीय राज्याच्या राजधानीच्या मूळ नावाचा अर्थ आहे– "पवित्र शाश्वत नगरी." त्या शहराचे आधुनिक नाव कोणते ?
   (अ) मूळ नावाचा एक दुसरा ही अर्थ होतो. तो अर्थ कोणता ?
   (ब) किती टेकड्यांवर हे शहर बनविले गेले आहे ?
   (क) १९४७ पूर्वी हे शहर ज्या राज्याची राजधानी होते, त्या राज्याचे नाव काय ?

३. एका जमातीच्या नावाचा अर्थ आहे "डोंगरातील माणूस", आणि त्या जमातीवरूनच राज्याला ही ते नाव मिळाले. ते राज्य कोणते ?

४. १७ व्या शतकात दिल्लीचे तक तात्पुरते नाव होते. ते नाव कोणते ?

५. कोणते भारतीय शहर सन् १९८९ मध्ये आपला ३५० वा जन्म-दिन साजरा करणार आहे ?

विज्ञान, आविष्कार आणि शोधांची दुनिया

१. ॲटलॅंटिस हे काय आहे व त्याचा उल्लेख कोणी केला आहे ?

२. एल्डोराडो कोठे आहे ?
   (अ) त्याचा अर्थ काय ?
   (ब) त्याला ते नाव का मिळाले ?

३. पॉलीथिनचे उत्पादन केव्हा आणि कोठे केले गेले ?

४. टेबल-टेनिसचा शोध कोणी लावला आणि केव्हां ?

५. काळया जिभेचा कुत्रा कोठे आहे का ?

६. हिरा ॲसिड मध्ये विरघळू शकतो का ?

७. हिऱ्याचा नाश काय केल्याने होऊ शकतो ?

८. पृथ्वीचा किती भाग पाण्याने आच्छादित आहे ?

पृष्ठ ८ पहा......

१. प्रचलित भारतीय परंपरेतील तीन महान् विनोदी पुरुष कोणते ?
   (अ) ते देशाच्या कोणत्या भागांतील होते ?
   (ब) परंपरेनुसार त्यांचे आश्रयदाते कोण कोण होते ?
   (क) त्यांच्यापैकी कोण राज-घराण्याशी संबंधित होता ?

२. दक्षिण भारतातील कोणत्या ग्रंथाला पाचवा वेद म्हणतात ?
   (अ) त्याचा लेखक कोण ?
   (ब) त्या पुस्तकाची भाषा कोणती ?
   (क) त्या लेखकाचे वास्तव्य कोठे होते आणि केव्हां ?

३. राजा दशरथाचा जावई असणारा ऋषि कोणता ?
   (अ) त्याच्या बायकोचे नाव काय ?
   (ब) त्याची विशेषता काय होती ?

४. नारदाच्या वीणेचे नाव काय ?

.........पान आठवर पहा

सर्व भारतीय भाषांचा एक शब्द शिकू या !

आसामी : रातिपुआ ; **बंगाली** : सकाल ; **इंग्रजी** : मॉर्निंग ; **गुजराती** : सावर ; **हिन्दी**: सवेरा ; **कानडी**: मुंजाने ; **काश्मीरी**: सुबह ; **मल्याळी** : राविले ; **मराठी** : सकाळ ; **उडिया** : सकाला ; **पंजाबी** : सवेरा ; **संस्कृत** : प्रभात ; **सिंधी** : सुबुह ; **तमिल** : काले ; **तेलुगु** : पगलु ; **उर्दू** : सुबह.

तुम्ही विश्वास ठेवाल ?

* कि कॅन्सर कधी बरा होत नाही.
* कि सर्व प्रकारचा बर्फ वितळू शकतो.
* कि इन्द्रधनुष्य संपूर्ण वर्तुळाकार कधी ही दिसू शकत नाही.

अंहं, मुळीच नाही !

* केवळ अमेरिकेत (यु.एस.ए.) १.५ मिलियन कॅन्सरचे रोगी बरे झाले आहेत. आता त्यांच्यात कॅन्सरची मुळीच लक्षणे नाहीत.
* 'सुका बर्फ' वितळत नाही. त्याचे वायूत रुपान्तर होते.
* दिसू शकेल, विमानातून.

उत्तरावली

तो कोण ?

सम्राट अशोक.

इतिहास

१. भोपाळ आणि अमृतसर. 'भोज पाल' सरोवरावरून पडले. अमृतसर त्याच नावाच्या सरोवरावरून.
(अ) भोपाळ, ११ व्या शतकात उल्लेख सापडतात.
(ब) राजा भोज.
(क) चौथा शीख गुरु, रामदास.
२. त्रिवेन्द्रम. मूळचे नाव आहे तिरु-अनन्त-पुरम्.
(अ) अनन्त नावाच्या पवित्र सर्पाचे शहर.
(ब) सात टेकड्या.
(क) त्रावणकोर.
३. मिझोराम. 'मि' म्हणजे मनुष्य, 'झो' म्हणजे टेकडी वा डोंगर.
४. शहाजहानाबाद. शहाजहानने सन १६४८ मध्ये हे नाव दिले. ते फार दिवस टिकून राहिले नाही.
५. मद्रास.

विज्ञान

१. एक काल्पनिक बेट. जिब्राल्टरच्या पलीकडे ते होते असे म्हणतात. प्लेटोने त्याचा उल्लेख केलेला आहे.
२. लोकांचा विश्वास आहे की दक्षिण अमेरिके पलीकडे कोठे तरी ही सुख-समृद्धिपूर्ण भूमि आहे.
(अ) याचा अर्थ 'श्रीमंत माणूस'.
(ब) असे समजले जाते की एल्डोराडोचा राजा सुवर्ण-कणात स्नान करीत असे.
३. सन १९३३ मध्ये, नॉर्थविच चेशायर या ठिकाणी.
४. सन १८८८ वा १८७९ मध्ये इंग्लंडच्या जेम्स गिब्जे. एका व्यापारी मंडळीने सन १८९८ मध्ये त्याचे संच बनविले.
५. अन्य सर्व कुत्र्यांच्या जिभा गुलाबी असतात, फक्त चाऊ जातीच्या कुत्र्यांची जीभ काळी असते.
६. नाही.
७. फक्त अत्यंत प्रखर उष्णता करू शकेल.
८. सुमारे शेकडा ७०.

साहित्य

१. तेनाली राम, बिरबल, गोपाल भांड.
(अ) क्रमशः आंध्र प्रदेश, राजपुताना, बंगाल.
(ब) कृष्णदेवराजा, अकबर आणि राजा कृष्णचन्द्र.
(क) बिरबल. तो राजपूत सरदार होता. अकबराने त्याला राजा ही पदवी बहाल केली.

२. तिरुवल्लुवर.
(अ) तिरुवल्लुवर.
(ब) तमिळ.
(क) सुमारे २ हजार वर्षांपूर्वी मैलापुर येथे. (मैलापुर आजच्या मद्रासचा एक भाग आहे.)

३. ऋष्यशृंग.
(अ) राजकुमारी शान्ता.
(ब) तो पर्जन्याला आमंत्रण देत असे.
४. कच्छपि.

महाकाव्य कथा :

जडावाचे नूपुर- ३

पूम्पुहार नगरीतील युवक व्यापारी कोवलनने कण्णगीशी विवाह केला. परंतु लग्नानंतर थोड्याच दिवसात कण्णगीला सोडून नर्तकी माधवीच्या प्रेम-पाशात अडकला. तरी पण कण्णगी सर्व दुःख शांतपणे सहन करीत राहिली.

एकदा पूम्पुहार नगरींत एक उत्सव साजरा केला गेला. कोवलन आणि माधवी शहरातील रस्त्यांवरून जाणारी मिरवणूक बराच वेळ पहात राहिले. नंतर त्यांनी या उत्सवातील मनोरंजनाच्या कार्यक्रमात भाग घेण्याचा विचार केला.

कोवलन खेचरावर व माधवी बैल-गाडीत बसून निघाले. त्यांचे सेवक मागे पायी चालू लागले. शहरांतील सर्व मार्ग ओलांडून ते उत्सवाच्या प्रमुख मंडपापाशी आले.

समृद्ध किनाऱ्यावर एक सुंदर एकान्त स्थान निवडून सेवकांनी एक सुरेख निवास-स्थान बनविले. चारी बाजूंना सुंदर रंगी-बेरंगी पडदे लावले व कोवलन विश्रांती साठी मऊ मऊ गाद्या घातल्या. यानंतर माधवी आपल्या कोकिळ-कंठातून सुस्वर गाणे गाऊ लागली.

का कोणास ठाऊक आज कोवलनला माधवीच्या गीतात श्लेषार्थाचा भास झाला. खरं म्हणजे माधवीचं कोवलन-च्या शिवाय दुसऱ्या कोणावर प्रेम नव्हतं. पण कोवनला वाटलं माधवी अन्य कोणा व्यक्तीचे स्मरण करून गीत गात आहे. तो तावडतोब उठून बाहेर गेला.

कोवलन आपणास सोडून गेल्याची वार्ता थोड्याच वेळात माधवीला समजली. अत्यन्त दुःखी अंतःकरणाने ती आपल्या घरी गेली आणि रडू लागली. आपल्या एका सखीच्या हस्ते कोवलनकडे तिने एक पत्र लिहून पाठविले.

सखी कोवलन कडे गेली नि माधवीचे पत्र व तिने दिलेली पुष्पमाला त्याच्या हाती देऊ लागली. पण कोवलनने ते स्वीकार करण्यास नकार दिला. कोवलनचे मन आपली पत्नी कण्णगीच्या स्मृतीने भरून आले. त्याला अत्यन्त दुःख झाले नि तसा चिंतातुर अवस्थेत तो घरी जायला निघाला.

घरी परत आलेल्या आपल्या पतीचे कण्णगीने अश्रूंनी स्वागत केले. कोवल-नला आपण जे काही केले त्याचा पश्चात्ताप झाला. त्याने कण्णगीची क्षमा मागितली.

ज्या नगरीत अत्यन्त वैभवपूर्ण जीवन कोवलने घालविले होते, तेथे दरिद्रा-वस्थेत दिवस घालविण्याची त्याची इच्छा नव्हती. म्हणून त्याने अन्यत्र कोठे तरी जाऊन नवे जीवन जगण्याचा निश्चय केला. एकादा व्यापार करायचा म्हटलं तर जवळ भांडवल नव्हतं. कण्णगीने आपले मूल्यवान नूपुर कोवलनला आणून दाखविले.

पायात घालण्याचे ते नूपुर पाहून कोवलनला खूप आनन्द झाला. तो कण्णगीला म्हणाला-"सकाळ उजडण्या पूर्वीच आपण प्राचीन नगरी मदुरेकडे वाटचाल करू लागू. तेथे पोचल्यावर तुझ्या पायातील हे नूपुर विकून जे पैसे येतील त्यातून एक नवा व्यापार सुरू करू आणि आपले नवे जीवन सुरू होईल. येथून पुढे आयुष्यात मी अशी चूक कधी करणार नाही."

त्या सुसंपन्न पुम्पुहार नगरीत जन्म घेऊन लहानाचे मोठे झाले, ती नगरी व तेथील आपले घर सोडून नवरा-बायको मदुरे कडे जाण्यास निघाले.

मदुरा शहर अजून खूप दूर होतं. ते दिवसा प्रवास करीत आणि रात्र एकाद्या देवळात किंवा धर्मशाळेत घालवीत. जंगलं, डोंगर व नद्या पार करीत करीत कण्णगी व कोवलन मदुरेच्या दिशेने प्रवास करीत राहिले

(शेष भाग पुढील अंकात)

श्रमाचे मोल

गंगापुरच्या जमीनदाराच्या कचेरीत एक सोनार काम करीत असे. त्याचे नाव वेंकटाचारी. त्याचे पूर्वज वर्षानुवर्षे गंगापुरच्या जमीनदारांसाठी दागिने व अन्य आवश्यक वस्तु बनवून देत व सुखाने आपले दिवस घालवीत. जमीनदाराने त्यांना राहण्यासाठी एक घर व थोडी जमीन ही दिली होती.

वेंकटाचारीला एक मुलगा होता. त्याचं नाव वरदाचारी. तो एक नंबरचा आळशी होता. श्रम करणे त्याला आवडत नसे. आपण जिवंत असतानाच आपल्या मुलाने कुशल कारागीर व्हावे यासाठी वेंकटाचारी प्रयत्न करीत असे. पण त्याचे सर्व प्रयत्न फुकट गेले. वरदाचारी कच्चाच राहिला.

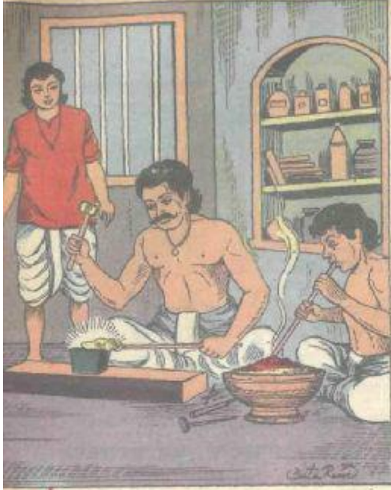
वेंकटाचारी मरण पावला, तेव्हा वरदाचारी पंधरा वर्षांचा किशोर होता. त्याने आपला वंशपरंपरागत व्यवसाय एकदम सोडून दिला. वडिलांनी ठेवलेल्या संपत्ति वर तो चैन करू लागला.

एकदा वरदाचारीला जमीनदारांकडून बोलवणे आले. जमीनदार काही दागिने बनविण्याचे काम त्याला सांगणार होते. वरदाचारी तेथे गेला, पण काहीं तरी सबब सांगून घरी परत आला.

हे सर्व समजल्यावर वरदाचारीच्या आईला फार वाईट वाटले. ती म्हणाली– "बेटा, जमीनदाराच्या कचेरीतील काम म्हणजे परमेश्वराचं वरदान. जमीनदांनी देऊं केलेलं काम खरं म्हणजे तू स्वीकारायला पाहिजे होतंस!"

वरदाचारीने उत्तर दिले–"पण आई, मला तर दागिने घडवण्याचं काम नीट येत नाही हे तुला माहीतच आहे. अशा स्थितीत ते काम आपल्या अंगावर घेऊन मी कसं बरं पार पाडू शकेन?"

रत्ना बाई

"हे बघ, ज्यांना हे काम करता येतं, त्यांच्याकडून नाही का करवून घेता येणार? जमीनदाराकडून जी मजुरी मिळेल, त्याचा काही भाग कलाकारांना देऊन बाकीचा तुला राहिला नसता का?" आईने सल्ला दिला.

वरदाचारी लगेच जमीनदाच्या कचेरीत गेला. जमीनदाराला भेटून त्याने सांगितलं की तो दागिने बनवून देईल. कशा प्रकारचे दागिने बनवायचे आहेत ते जमीनदाराने वरदाचारीला समजून सांगितलं. आणि विचारले–"आता सांग, या दागिन्यांसाठी किती सोनं नि रत्नं तुला पाहिजेत?"

आपल्याला दागिने बनविता येत नाहीत हे जमीनदारा पुढे प्रगट करणं वरदाचारीला इष्ट वाटले नाही. थोडा विचार करून तो म्हणाला–"प्रभु, उद्या सकाळी येऊन आपल्याला सर्व माहिती देतो." असं म्हणून दागिन्यांचं वर्णन एका कागदावर लिहून घरी आला.

नंतर वरदाचारी आपल्या वडिलांच्या एका घनिष्ट सुवर्णकार मित्राकडे गेला आणि जमीनदाराच्या दागिन्यांसाठी आवश्यक सोनं व रत्नं यांची माहिती मिळविली. वरदाचारीत एकदम हा बदल झालेला पाहून मित्राला मोठं आश्चर्य वाटलं आणि खूप आनन्द ही झाला.

जमीनदाराने कचेरीतून आवश्यक सोनं आणि रत्नं वरदाचारीला देवविले. ते सोनं ति रत्नं घेऊन वरदाचारी आपल्या वडिलांच्या एका विश्वासू मित्राकडे गेला आणि दागिने तयार करण्याचे काम सुरू झाले.

जमीनदाराने काही आगाऊ मजुरी दिलेली नव्हती. त्यामुळे वरदाचारीला स्वतःच्या पैशातून मजुरी द्यावी लागली. वरदाचारीला स्वतः दागिने बनविता येत नाहीत हे जेव्हां कारागीरांना समजलं तेव्हां ते चार दिवसांचं काम सात दिवस पर्यंत करीत राहिले. यामुळे वरदाचारीला दुप्पट मजुरी मोजावी लागली.

दागिने तर तयार झाले, पण सोनं थोडं कमी पडलं. हे सोनं जमीनदाराला मागणं योग्य नव्हतं. पदरचे पैसे खर्च करून वरदाचारीने दागिने बनविण्याचे काम पूर्ण केले.

आता वरदाचारी तयार दागिने घेऊन जमीनदाराकडे गेला. जमीनदाराने दागिने बनविण्यातील कौशल्याची तोंड भरून तारीफ केली आणि मजुरी म्हणून दहा मुद्रा वरदाचारीला दिल्या.

त्या मुद्रा पाहून वरदाचारीला आश्चर्य वाटलं. मजुरी आणि कमी पडलेलं सोनं या सर्वांसाठी त्याने जवळ जवळ शंभर मुद्रा खर्च केलेल्या होत्या. आणि जमीनदाराने केवळ दहाच मुद्रा त्याला दिल्या!

जमीनदाराने वरदाचारी कडे अमळ निरखून पाहिलं आणि म्हणाला–"असल्या कामासाठी तुझ्या वडिलांना आजपर्यंत मी आठच मुद्रा देत आलो आहे. पण तुझी कारागिरी मला फार आवडली म्हणून तुला दोन मुद्रा जास्तीच दिल्या आहेत."

जमीनदाराने वरदाचारीला पुन्हा काही दागिने बनवायचे काम दिले. वरदाचारी घरी आला आणि आईला सर्व वृत्तान्त कथन केला. त्यावेळी त्याच्या डोळ्यांत अश्रू आले. आईने सर्व-शान्तपणे ऐकले.

वरदाचारीचे सान्त्वन करीत आईने उपदेश दिला–"बेटा, आपल्या वडिलांकडून थोडेसे काम तर तू शिकलासच आहेस. आता हे कारागीर जेव्हा दागिने घडवतात,

त्यांचे हस्तकौशल्य तू पहातच आहेस. स्वतः थोडी मेहनत करून हे दागिने तू कां नाही तयार करीत? त्या सोनारांना जी मजुरी द्यायची ती नाही का वाचायची?"

वरदाचारीला आईचा सल्ला पटला. तो रात्रं दिवस परिश्रम करून दागिने घडविण्याचे काम करू लागला. जमीनदाराने जे सोनं दिलं होतं, त्यांतलं एक रत्ती भर सुद्धा कमी झालं नाही. दागिने पण पहिल्या पेक्षा अधिक चांगले नि सुंदर बनले. दागिने पाहून वरदाचारीच्या आईला खूप आनन्द झाला. तिने त्याला आशीर्वाद दिला–"बेटा, तू लवकरच एक कुशल कारागीर होशील यात शंका नाही!"

आता वरदाचारी दागिने घेऊन जमीनदाराच्या घरीं गेला. त्याची कारागिरी पाहून जमीनदार खुष झाला आणि त्याने त्याला दोन मुद्रा दिल्या.

यावर वरदाचारीला अत्यन्त राग आला. तो जमीनदाराला म्हणाला–"मालक, आपण श्रमाचे मूल्य जाणत नाही. जर असंच काम मी अन्यत्र कोठे केलं असतं तर छान आरामात जीवन जगता आलं असत. आता आपण मला आज्ञा द्यावी हे बरं!"

जमीनदार मोठ-मोठ्याने हसत म्हणाला–"तर याचा अर्थ असा की तू हे दागिने स्वतःच्या हाताने बनविले आहेस!"

वरदाचारी आश्चर्याने जमीनदाराकडे पहातच राहिला. त्याच्या खांद्यावर हात ठेवीत जमीनदार म्हणाला–"आज पर्यंत मी तुला दिलेली मजुरी तुला कधी कमी वाटली नाही. तुझे स्वतःचे थोडे पैसे खर्च झाले असतील जरूर, पण तुझ्या श्रमाचे मोल तुला मिळालें, त्यात तुझे नुकसान झाले नाही. आता तुला श्रमाचं खरं मोल समजलं! ते तुला समजावं एवढीच माझी इच्छा होती. आज तुझ्या वडिलांची इच्छा पूर्ण झाली. आजपासून तू माझ्या कचेरीचा प्रमुख स्वर्णकार आहेस."

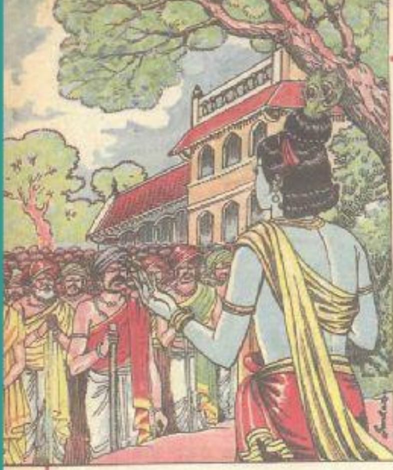
जमीनदाराने वरदाचारीला एक हजार मुद्रा दिल्या आणि त्याचा सत्कार करून त्याला रवाना केले.

बलराम जो पोशाख करून गोकुळात गेला होता, त्याच पोशाखात तो मथुरेला परत आला आणि सरळ कृष्णाच्या घरी गेला. बलरामाला नमस्कार करून कृष्णाने त्याचे स्वागत केलें आणि दोघे भाऊ मिळून नंतर वसुदेवाच्या घरी गेलें. वसुदेवानें बलरामाला आलिंगन देऊन त्याचे कुशल विचारले. बलरामाने गोकुळात जे महान् कार्य केले होते त्याचा वृत्तान्त वसुदेवाला सांगितला. वसुदेवाला तो वृत्तान्त ऐकून अत्यंत आनंद झाला. केलेल्या कार्याबद्दल वसुदेवाने बलरामाचे मनःपूर्वक अभिनन्दन केले. ते सर्व ऐकून बलरामाचा आनंद ही गगनात मावेना. त्याने आदरपूर्वक वसुदेवाचा आशीर्वाद ग्रहण केला.

एके दिवशी बलराम एका जागी बसला होता. त्याने कालिन्दीला हाक मारून तिला आज्ञा केली की "मी बसलो आहे, तिथपर्यंत येऊन मला स्नान घडव." परन्तु कालिन्दीने त्याची आज्ञा मानली नाही. याबद्दल रागावून बलरामाने आपल्या नांगराचा फाळ लांब करून तो कालिन्दीपासून लांबवर ओढत नेला. अशा प्रकारे वृन्दावनापर्यंत कालिन्दीचा एक कालवा तयार झाला आणि त्यामुळे गोपालांवर मोठाच उपकार घडला. कालिंदीच्या या कालव्यामुळे आसपासच्या लोकांची पाण्याची मोठी सोय झाली. आतां त्यांना पाण्यासाठी अधिक दूर जाण्याची आवश्यकता राहिली नाहीं, त्यांच्या बागेंतील वृक्ष-वल्ली अधिक

हिरण्यागार दिसूं लागल्या. काही दिवस गेले, आणि एके दिवशी कृष्णाने यादवांच्या सभेत एक प्रस्ताव मांडला–

"हल्ली आपण राहतो त्या मथुरा नगरी इतकी सुन्दर नगरी अख्ख्या दुनियेत कुठे नाही. आमचं पालनपोषण गोकुलात झालं हे खरंच, पण आमचा जन्म तर इथेच झाला न? आम्ही पुन्हा इथे परत येऊन सर्व प्रकारचे वैभव प्राप्त करून घेतले. परंतु इथे शत्रूचे भय दिवसेंदिवस वाढतच आहे. जरासन्धाशी हातमिळवणी करून पृथ्वीवरच्या सर्व राजांनी कसा अत्याचार केला हे आपण सर्वांनी पाहिलेच आहे. आणि तो धोका अजून कायमच आहे. आपल्याजवळ मानवबळ आहे; हत्ती, घोडे, रथ वगैरे सर्व काही आहे. पण उपयोग काय? शत्रु आपल्यावर जेव्हा अचानक हल्ला करतो तेव्हा आपलं नुकसान होतंच, आणि नेमकी हीच गोष्ट असह्य आहे. त्यापेक्षा, मला वाटतं, आपणच इथून निघून दुसरीकडे कुठे रहायला गेलो तर बरं होईल; मथुरेचं नुकसान टळेल. मी आपल्या राहण्यासाठी दुसरा एकादा प्रदेश निवडीन, अन् तिथे जाऊन आपण सुखाने कालक्रमण करू. मग आपल्याला शत्रूंपासून वारंवार होणारा त्रास होणार नाही. आपण अन्य काही कामे सुखाने करू शकू. युद्धात निष्कारण आपली शक्ती व्यय करण्यात काय अर्थ आहे?"

कृष्णाचा हा प्रस्ताव यादवांना बरोबर वाटला. जरासन्धाचा वध करणें अशक्य आहे; त्याच्याजवळ अपार सैन्यबळ आहे. त्याच्याशी आपण युद्ध करू शकू, परंतु त्या युद्धाचा कधीच शेवट होणार नाही. इतकंच होईल की दोन्हीं पक्षांचा सर्वनाश होईल. तेव्हा यादव-नेत्यांनी विचार केला कि, कृष्ण जर एकादं सुरक्षित असं स्थान दाखवत असेल तर तिथेच जाऊन रहाणं उत्तम!"

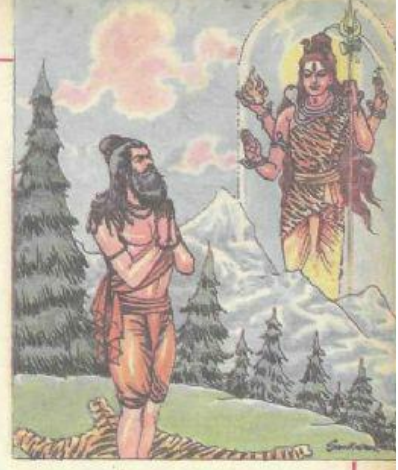
कृष्णाने सर्वांना एका विशिष्ट ठिकाणी घेऊन जाण्याचा निश्चय केला अन् सर्वांना

प्रवासाची तयारी करण्याबद्दल सूचना दिली.

याच वेळी बातमी आली की, कालयवन मोठी सेना घेऊन मथुरेवर चालून येत आहे आणि जरासन्धही त्याच विचारात आहे. ही बातमी मिळताच कृष्णाने यादवांना सांगितले–"आपण आजच इथून प्रस्थान करू. आजचाच दिवस शुभप्रद आहे. आपण आणखी येथे थांबलो की शत्रुचे सैन्य पुन्हा येथे येणार नि आपणास युद्धास तयार व्हावें लागणार. युद्ध म्हणजे नाश!"

वसुदेव, उग्रसेन, कृष्ण-बलराम, त्यांचे वृष्णि व अंधक वीर, आपले परिवार, असंख्य हत्ती, घोडे, रथ व आपली संपत्ति घेऊन मथुरा सोडून पश्चिम दिशेकडे निघाले. अनेक दिवस प्रवास करून ते सर्वजण पश्चिम-समुद्राच्या किनाऱ्यावर येऊन पोचले. अनेक वनांनी युक्त असा तो रेताड प्रदेश होता. याच प्रदेशात प्राचीन काळी एकलव्याने द्रोणाचार्यांची पूजा केली होती.

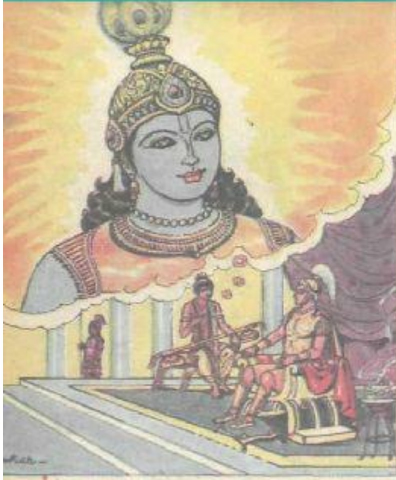
स्थान निश्चित करून इथे घरे बांधली गेली, बगीचे लावले गेले, पाण्याची व्यवस्था केली गेली अन् खूप विचारपूर्वक एक नगर निर्माण करून तिचे नाव 'द्वारावती' किंवा 'द्वारका' असे ठेवले गेले. सर्व लोकांना रहाण्यासाठी उत्तम घरांची व्यवस्था झाली. यादव शत्रुभयातून मुक्त

झाले आणि ते निश्चिन्त होऊन सुखपूर्वक काळ घालवू लागले. परंतु द्वारकेच्या निर्मितीपूर्वीच एक मोठी घटना घडून गेली होती, तिची गोष्ट अशी :–

एके काळी वृष्णि व अंधक घराण्यांचा गर्ग नावाचा एक गुरु होता. त्याने आजीवन ब्रह्मचर्यव्रत स्वीकारले होते. एकदा गर्ग यादवांकडे गेला असताना कोणी तरी त्याचा उपहास करून म्हटले, 'गर्ग पुरुष नसून स्त्री आहे.' हे चिडवणे ऐकून ही असे बोलणाऱ्याला कोणत्याही प्रकारे विरोध न करता यादव गप्पच राहिले.

या गोष्टीचा गर्गाला अतिशय राग आला आणि त्याने जंगलात जाऊन बारा

वर्षे लोहचूर्ण खाऊन घोर तपस्या केली आणि साक्षात् शिवाला प्रसन्न करून घेतले. त्याने शिवाकडून 'वृष्णि व अंधक कुलांना निर्वंश करील असा पुत्र आपणाला व्हावा' असा वर मागून घेतला. ही वार्ता कळताच पुत्रहीन यवनेश्वर त्याला बोलावून घेऊन गेला व त्याने आपल्या गार्यीच्या खिल्लारांच्या मधे त्याची रहाण्याची व्यवस्था केली

अशा प्रकारे गर्ग गार्यींच्या खिल्लारात आरामात दिवस घालवीत असता, एकदा एक अप्सरा गोपिकेच्या रूपात त्याच्याकडे आली. ईश्वराच्या आज्ञेप्रमाणे ही गोपिका गर्भवती झाली आणि तिने कालयवनाला जन्म दिला. या मुलाला यवनराजाने आपलाच मुलगा मानून मोठा केला. कालयवन अत्यन्त तेजस्वी आणि पराक्रमी निपजला. तो कुणाचीही पर्वा करीत नसे.

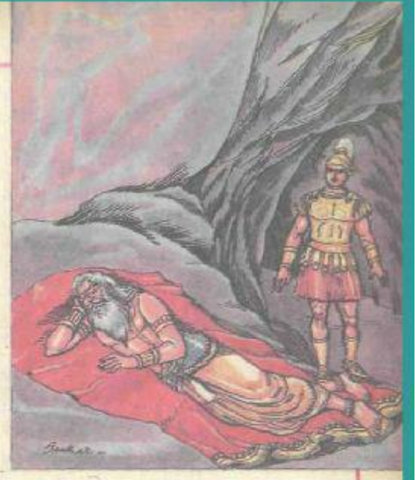
एकदा नारद यवनराजाकडे आला असता कालयवनाने त्याला विचारले– "जगातील सर्वात महान् वीर कोण?"

"आजकाल यादवांशिवाय महान् वीर जगात दुसरा कोणी नाही." असे उत्तर देऊन नारदाने यादवांची खूप स्तुति केली. नारदाचे बोलणे ऐकून कालयवनाच्या मनांत यादवांबद्दल अत्यंत ईर्ष्या उत्पन्न झाली. शकवंशी राजे व हिमालयात वास करणारे दस्यु त्याच्या इशाऱ्याप्रमाणे नाचत असत. म्हणून त्याने त्या सर्वांना एकत्र करून सैन्य बनवले. नंतर असंख्य हत्ती, घोडे व गाढवे बरोबर घेऊन कालयवन मथुरेवर हल्ला करायला निघाला.

हा वृत्तान्त नारदाच्याच तोंडून ऐकून कृष्णाने तत्कालीन स्थितीचा गंभीर विचार करून मथुरा सोडून जाण्याचा निर्णय घेतला. हा निर्णय अंमलात आणायची सूचना त्याने यादवांना दिली.

याबरोबरच कृष्णाने आणखीही एक काम केले. त्याने एका भांड्यात काळसर्प ठेवला व भांड्याचे तोंड कपड्याने बांधून ते भांडे त्याने एक दूताकरवी कालयवनाकडे पाठवले व बरोबर संदेश दिला– "कृष्णाचा पराक्रम या भांड्यात ठेवलेल्या कालसर्पासारखा आहे."

संदेश ऐकून कालयवनाने ताबडतोब काहीही उत्तर दिले नाही. उलट त्याने कालसर्पवाल्या त्या भांड्यात काही मुंगळे सोडले व त्यावर पुन्हा कपडा बांधून ते भांडे कृष्णाकडे परत पाठवले. त्या मागे कालयवनाचा असा आदेश होता की– "तू कितीही बलवान असलास तरी अनेक लोकांच्या मधे तू एकटा सापडलास की तुझे बळ निरर्थक होईल." हा आदेश समजून घेऊनच कृष्ण यादवांना घेऊन मथुरा सोडून निघून गेला. नंतर निःशस्त्र होऊन तो एकटाच द्वारकेहून आपल्या शत्रूच्या नगरात गेला. तेथे सर्वांनी कृष्णाला ओळखले व एकदम ओरडाआरडा केला–"कृष्णाला पकडा; घेरा त्याला चांगला!" या अवधीत कालयवनालाही कृष्णाच्या आगमनाची खबर मिळाली अन् तोही कोणतेही आयुध न घेता पायी चालतच कृष्णापर्यंत पोचला. परन्तु कृष्णाने आपला हात लांबवून झटक्यात त्याला ओढले व त्याने पटकन एका गुहेत प्रवेश केला. त्या गुहेत मुचकुन्द नावाचा माणूस झोपलेला होता. खरे म्हणजे मुचकुन्द हा मांधाताचा पुत्र. देव आणि असुर यांच्या

युद्धात मुचकुन्दाने बराच काळपर्यन्त लढून देवांना विजय मिळवून दिला. नंतर श्रमपरिहारासाठी त्याने झोप घ्यायचे ठरवले. परंतु झोपण्यापूर्वी त्याने एक वर मिळवला–'जो त्याची झोपमोड करील त्याला मुचकुंद आपल्या दृष्टीनेच भस्म करून टाकील.' ही गोष्ट कृष्णाला माहीत होती.

गुहेत प्रवेश केल्याबरोबर कृष्ण मुचकुन्दाच्या उशाकडे लपून राहिला. कालयवन कृष्णाच्या मागे गुहेत शिरला व त्याने झोपलेल्या मुचकुन्दाला पाहिले. त्यालाच कृष्ण समजून कालयवनाने लाथ मारली आणि उपहासाने म्हणाला–"ऊठ, दाखव

तुझा पराक्रम काय तो! असा निजून राहून आपलं मरण टाळू पहातोस काय?"

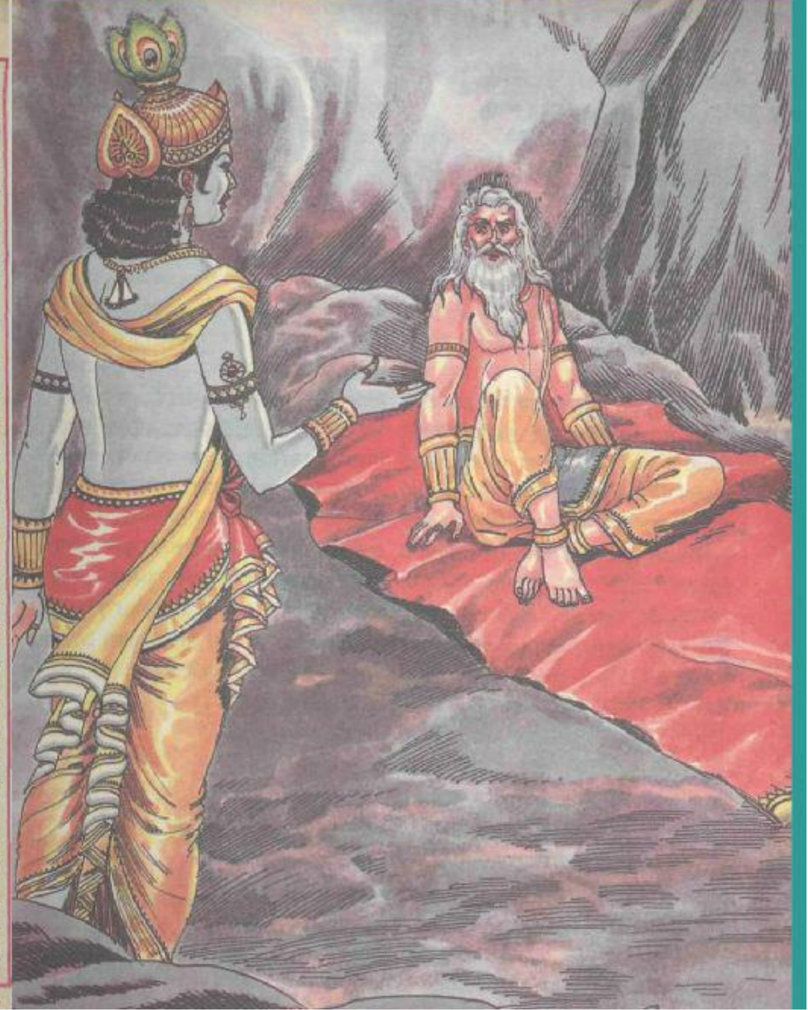
अशा प्रकारे निद्राभंग झाल्याबरोबर मुचकुन्द उठून बसला व त्याने कालयवनाकडे क्रोधाने पाहिले मात्र! दुसऱ्याच क्षणी वज्रपात झालेल्या वृक्षाप्रमाणे कालयवनाची जळून राख झाली!

कृष्ण यानंतर मुचकुन्दासमोर आला व म्हणाला–"महाराज, नारदाकडून मला कळले की आपण इथे झोपलेले आहात. आपणामुळे माझे कार्य साध्य झाले; मी संतुष्ट आहे. आता आपण मला इथून जायची परवानगी द्यावी."

मुचकुन्दाने कृष्णाला पाहून विचारले– "महाराज, आपणं कोण आहात? कोणत्या कार्यासाठी आपण इथे येणं केलं? माझी झोपमोड करणारी व्यक्ती कोण? मी इथे केव्हापासून झोपलेला आहे? आपणाला काही माहिती असेल तर सांगण्याची कृपा करावी."

कृष्ण म्हणाला–"चंद्राशीच ज्याची तुलना होऊ शकेल अशा नहुष राजाचा पुत्र होता ययाति. ययातिला पाच पुत्र होते. त्यातल्या ज्येष्ठ पुत्र यदुला झालेल्या पुत्रांपैकी एक वसुदेव. त्या वसुदेवाच्या देवकी नामक पत्नीपासून माझा जन्म झाला. त्यांच्याच दुसऱ्या पत्नीपासून-रोहिणीपासून बलरामाचा जन्म झाला. मी बलरामाचा धाकटा भाऊ. मला वासुदेव म्हणतात. आपल्या क्रोधाग्नीत भस्मसात झाला, त्याचे नाव कालयवन. तो वरदानामुळे जन्मला आणि इतर कोणत्याही रूपात त्याचा मृत्यु अशक्य होता. तो माझा शत्रु होता. मी ऐकलं होतं की आपला जन्म त्रेतायुगात झाला आणि आता कलियुग समीप येत आहे."

मुचकुन्दाने गुहेतून बाहेर येताना पुन्हा राज्य करण्याचा विचार केला होता. परंतु पृथ्वीवर रहाणाऱ्या माणसांची दुर्बुद्धि, अल्पायुष्य आणि दु:साहस वगैरे पाहून राज्य करण्याचा त्याचा विचार नाहीसा होत

गेला आणि तपस्या करण्याचा विचार करून तो हिमालयात निघून गेला.

आपला मुख्य शत्रू अशा तऱ्हेने नाहीसा झाल्यावर कृष्णाने कालयवनाच्या सैन्यातील काही प्रमुख वीरांचा आपल्या दिव्य अशा अस्त्रांनी विनासायास संहार केला आणि बाकीची सेना आपल्या ताब्यात घेतली. नंतर शीघ्रगतीने जाऊन तो पुन्हा आपल्या वंशवाल्या यादवांना मिळाला.

या घटने नंतरच द्वारावती निर्माण केली गेली.

द्वारावतीच्या निर्मितीसाठी विश्वकर्म्याचे सहाय्य मिळवण्याचे ठरवून कृष्णाने त्याचे स्मरण केल्याबरोबर त्याच्या समोर प्रकट होऊन विश्वकर्म्याने विचारले–"आपण माझे स्मरण कोणत्या हेतूने केले? माझ्या-कडून आपल्याला काय काम करून घ्यायचे आहे?"

"स्वर्गात इन्द्राची अमरावती जशी श्रेष्ठ आहे तशीच पृथ्वीवर एक नगरी मला तू बनवून दे." कृष्ण उत्तरला.

"या सर्व लोकांना वसण्यालायक नगर बनवायचं असेल तर ही इतकीच भूमि पुरेशी होणार नाही. समुद्र जर थोडा मागे हटला तर इथे एक सुन्दर नगरी निर्माण करता येईल." विश्वकर्मा म्हणाला.

यावर कृष्णाने समुद्राची प्रार्थना केली, आणि समुद्र प्रत्यक्ष त्याच्या समोर आला; आणि चारी बाजूंना बारा योजने इतकी भूमि सोडून तो मागे हटला. यानंतर विश्वकर्म्याने त्या स्थानावर एक दिव्य नगरी निर्माण केली. सोनेरी किल्ले, गगनचुंबी रत्नजडित गोपुरे, उंच उंच महालांच्या ओळी, अत्यंत अद्भुत अशा विशाल इमारती, सुन्दर राजपथ, चैत्य-सभा-भवन, विशाल मण्डप, तोरणे, बुरुज, विहिरी, सरोवरे त्या जागी अवतरित झाली. यानंतर राजमहालात कृष्ण एका उच्चासनावर विराजमान झाला. सर्व प्रमुख यादवांची सभा बोलवून त्यात कृष्णाने विश्वकर्म्याचा समुचित सत्कार केला आणि त्याला पुन्हा इंद्रलोकात पाठवून दिले.

वनदेवीचा इशारा

एका गावात चमटक नावाचा एक व्यापारी रहात असे. एकदा त्याला व्यापारात खूप नुकसान आले, त्याची सर्व संपत्ति नष्ट झाली नि तो भिकारी बनला.

आता त्याला आपल्या गावात राहणे अपमानजनक वाटू लागले. म्हणून तो आपली बायको व मुलांना घेऊन दुसऱ्या गावी जायला निघाला. रस्त्यात त्याला एक साधु भेटला. साधु त्याला म्हणाला–"तुझं नाव चमटक न? कोणे एके काळी तुझी सांपत्तिक स्थिति चांगली होती, तेव्हा तू श्रद्धापूर्वक भक्तिभावाने साधु-संतांचा सत्कार करीत होतास. आताची तुझी स्थिति पाहून वाटतय तुझ्यावर काही संकट आलंय. सांग बरं, काय झालं?"

चमटकने साधुला आपल्या दुर्भाग्याची कहाणी ऐकवली. साधूने चमटकला उपदेश केला–"तुझ्या सारख्या चांगल्या माणसावर खरं म्हणजे अशी आपत्ति न यावी. तू आता पर्यंत स्वतः मेहनत केली नाहीस, दुसऱ्यांच्या परिश्रमांवर तू सुख मिळवलेस! काही दिवस स्वतः शारीरिक श्रम करून जीवन जग. पुन्हा तुझे चांगले दिवस परत येतील. त्यावेळी ही शारीरिक परिश्रम करायचं सोडू नकोस."

चमटकने नम्रतापूर्वक साधूला आश्वासन दिले–"स्वामीजी, मी अवश्य आपला सल्ला मानीन. जिथं मी चांगले वैभवसंपन्न दिवस घालविले, तिथं गरीबीत दिवस काढणे मला शक्य नाही. म्हणून मी आपलं गाव सोडून अन्यत्र निघालो आहे. आपण मला कृपा करून सांगा की नव्या गावी मी जीवन कसं जगावं?"

साधूने अमळ विचार केला, आणि मग म्हणाला–"आजपर्यंत तू सुखात जीवन काढलेस, तेव्हा श्रम करणे तुला थोडे कठिण

"वसुंधरा"

होईलच. म्हणून मी तुला एक वर देतो— श्रमपूर्वक करावयाचे कोणते ही काम तू सहज करशील. इतरांना जे काम करायला दहा तास लागतील ते तू एका तासात करशील."

चमटकने प्रसाद मानून साधूचे वरदान स्वीकारले. साधूला विनम्रपणे प्रणाम केला आणि बायको-मुलांसह शेजारच्या गावी जायला निघाला.

त्या गावात त्याने एक कुऱ्हाड मिळविली आणि जवळच्या जंगलात लाकडे तोडण्यासाठी गेला. परंतु त्या गावात लाकुडतोड्याचे काम करणारांची संख्या बरीच होती. सर्व लाकुडतोडे चमटकला विरोध करू लागले. चमटकची बायको म्हणाली—"अशा स्थितींत तुम्हाला कोणी तरी जोडीदार पाहिजे. जिवंत रहायचं असेल तर सर्व जण बरोबर जगू, नाही तर तर आपण सर्व जण बरोबर आपली जीवन-लीला समाप्त करूं."

थोडं पुढे जाऊन चमटकने एक चांगलं झाड निवडलं. त्या झाडावर प्रहार करण्यासाठी त्याने पहिली कुऱ्हाड उचलली मात्र, इतक्यात त्याला एक भयानक हास्य ऐकू आलं. दुसऱ्याच क्षणी एक भयंकर आकृति त्याला दिसली. ती आकृति म्हणाली—"तू मला त्रास देऊ नकोस, नाहीतर मी तुला अन् तुझ्या कुटुम्बाला खाऊन टाकीन!" हे शब्द ऐकून चमटक एकदम आश्चर्यचकित झाला.

"निघून जा इथून लवकर! नाही तर गिळून टाकीन सर्वांना!" त्या भयंकर आकृतीने पुन्हा दटावले.

इतक्यात चमटक भानावर आला आणि म्हणाला—"तुला मला अन् माझ्या कुटुम्बाला खायचेच असेल तर माझी हरकत नाही. मी इथे फक्त लाकडं तोडायला आलो आहे. मी काही कोणता अपराध नाही केला. स्वत: श्रम करून जगू इच्छिणाऱ्या माणसाला आडवणं हा तुझा अपराध नाही का?"

हे ऐकून दुसऱ्याच क्षणी ती आकृति एका महावृक्षात परिवर्तित झाली. ही अद्भुत् घटना पाहून चमटकला आश्चर्य वाटले, तरीही त्याने पुन्हा आपली कुऱ्हाड वर उचलली.

"थांब चमटक!" हे शब्द ऐकून तो थांबला.

एक देवी तेथे प्रकट होऊन म्हणाली— "चमटक, मी वनदेवी आहे. मी या वनाचे अन् त्यातल्या जनावरांचे रक्षण करते. इथे असणाऱ्या प्रत्येक झाडाच्या आश्रयाने कित्येक प्राणी जगत असतात. तू आम्हाला विनाकारण सतावू नकोस. तुझ्या हातात विशेष शक्ति असणारी कुऱ्हाड आहे, म्हणूनच इथली रानटी श्वापदे तुला अन् तुझ्या कुटुम्बातील कुणाला कसलीही इजा करू शकली नाहीत. त्या झाडाने राक्षसाच्या आकृतीने तुला धमकावले, पण तू त्याला भ्यायला नाहीस; म्हणूनच मी स्वत: इथे प्रकट झाले. तू माझा सल्ला मान आणि हे वन सोडून निघून जा. तू सल्ला मानला नाहीस तर तुलाच त्याचे फळ भोगायला लागेल. योग्य वेळी सावध हो. तुझ्या भल्यासाठी हा सल्ला देत आहे मी!"

चमटक आश्चर्याने म्हणाला—"देवी, तुझे म्हणणे खरे आहे, पण माझ्याबरोबर माझे कुटुम्बही आहे. त्याचं पोट भरणं हे माझं कर्तव्य आहे. मग तूच सांग मी आता काय करावं?"

"तू जे करायला हवेस त्याबद्दल तुझ्या देशचा राजाच तुला काय ते सांगेल

राजाज्ञेपुढे माणसालाच काय, पण देवांना-सुद्धा झुकावे लागते. त्याने सांगितले तर मीं ही तुला झाड तोडायला मना करणार नाही." वनदेवीने त्याला समजावून सांगितले.

"ठीक आहे, मी राजाला भेटेन. पण कुणास ठाऊक तीं भेट होण्यास किती दिवस लागतील!" चमटकने शंका प्रदर्शित केली.

यावर वनदेवीने त्याला डोळे मिटून घ्यायला सांगितले. चमटकने तसे केले.

पुन्हा डोळे उघडले तेव्हा त्याला आढळून आले की आपण आपल्या परिवारासह राजाच्या दरबारात उभे आहोत! भरल्या दरबारात अचानक उपस्थित झालेल्या त्या कुटुम्बाला पाहून राजा व इतर सर्वजणांना मोठे आश्चर्य वाटले! चमटकने त्यांना आपली हकीकत सांगितली.

राजा चमटकला म्हणाला–"तू माझ्या राज्याचा नागरिक आहेस, तुझे रक्षण करण्याची जबाबदारी माझी आहे. तुझ्या लायकीची एकादी नोकरी मी तुला देईन. तू आरामात इथे आपले जीवन व्यतीत कर."

परंतु चमटकने यावर आक्षेप घेऊन म्हटले–"साधूने मला म्हटले आहे की हातात कुऱ्हाड घेऊन मी कष्ट करीन तरच मी केलेल्या चुकीचे परिमार्जन होऊ शकेल! झाडं कापायला मला रोखणारी वनदेवी कोण? मला न रोखण्याबद्दल आपण तिला आज्ञा द्यावी!"

राजाला चमटकाचे बोलणे योग्य वाटले; म्हणून चमटकच्या हातची कुऱ्हाड घेऊन राजा एकटाच त्या वनाकडे निघाला.

पुन्हा वनदेवी राजासमोर प्रकटली. राजाची शंका ऐकून ती म्हणाली–"राजा, तू जसे आपल्या प्रजेचं रक्षण करतोस तसेच मी या वनाचे रक्षण करते. या वनात जितक्या जातीचे वृक्ष आहेत तितक्या सर्व वृक्षांची रोपटी तू दुसऱ्या एकाद्या जागी लाव, त्यांचे असेच एक वन तयार झाले

की तिसऱ्या वनाचे उद्‌घाटन करून मगच हे पहिले वन तू सरपणासाठी तोड. याचा अर्थ असा की एक वन जेव्हा नष्ट होते त्यावेळी तसेच दुसरे वन तयार असते अन् तिसऱ्या एका वनाचा शुभारंभ झालेला असतो. जर तू या गोष्टीचे पालन केलेस, तर तुझे अन् तुझ्या प्रजेचे कल्याण होईल, नाहीतर तुझ्या राज्याचा सर्वनाश होऊन जाईल."

राजा मुकाट्याने वनातून परत आला आणि चमटकला म्हणाला–"तुला कुऱ्हाड चालवून वृक्षारण्य तोडायचे असेल तर त्यासाठी तुलां कित्येक वर्षे प्रतीक्षा करावी लागेल, या देशात लाकुडतोड्यांची संख्या अगोदरच जास्त आहे. त्यांनाच कापण्या-साठी पुरेसे वृक्ष या राज्यात नाहीत. मी आता आपल्या देशासाठी लागणारे सरपण शेजारच्या देशातून खरेदी करीन. तेव्हा तू दुसरा एकादा उद्योग पहा."

हे ऐकून चमटक आपल्या कुटुंबीयांसह शेजारच्या देशात निघून गेला, तिथे वृक्ष कापण्यावर कोणतेही बन्धन नव्हते. साधू कडून मिळालेल्या वराच्या प्रभावामुळे चमटक पन्नास माणसे तोडू शकतील इतके लाकूड एकटाच तोडू शके. एक एक मोठा वृक्ष चमटक एका दिवसात जमीनदोस्त करी. सर्व लाकूड विकून त्याच्या हाती

अमाप पैसा येई. त्यामुळे तो पुन्हा चांगला संपन्न झाला. आपल्या स्वतःच्या देशात अपार वृक्ष संपदा असूनही अधिक किमत देऊन लाकूड खरीदणाऱ्या आपल्या राजाच्या मूर्खपणाला चमटक मनातल्या मनात हसे.

काही वर्षे अशीच निघून गेली. चमटक रहात असलेल्या राज्यात एका वर्षी कडक दुष्काळ पडला. पाऊस न पडल्यामुळे पाण्याच्या एकेका थेंबासाठी प्रजा तडफडू लागली. पाणी नसल्याने पिकेही आलीं नाहीत. भुकेने लोक तडफडून मरू लागले, दुष्काळ दूर करण्यासाठी राजाने पुष्कळ यज्ञयाग वगैरे केले, पण काहीही उपयोग झाला नाही.

अशीच आणखी काही वर्षे गेली अन् त्या राज्याची परिस्थिती खालावतच गेली. तिथली जनता इतर संपन्न देशात रहायला जाऊ लागली. दारिद्र्यामुळे चोऱ्या, लूटमार, डाके वगैरेंचा सुळसुळाट झाला. सामान्य जनतेला संरक्षण नाहीसे झाले.

अशा स्थितीत चमटकनेही आपल्या देशात परत जायचा निर्णय घेतला. पण त्याच वेळी त्याला कसलासा रोग झाला. त्याच्या चेहऱ्यावर डाग पडले. वैद्य सुद्धा रोगनिदान करू शकला नाही. काय करावे हे चमटकला सुचेनासे झाले. तोंडाची सतत आग होई. रात्री झोप येईना. खाल्लेले अन्न पचेना. जीवन जगणे असह्य झाले. भरीत भर म्हणून आणखी एक संकट येऊन कोसळले. राजसेवक येऊन त्याला घेऊन गेले. चमटकला एक आठवडा कैद झाली. पण कोणत्या अपराधासाठी ही शिक्षा हे ही त्याला कळेना! परंतु तुरुंग मात्र त्याच्याचसारख्या तोंडावर डाग पडलेल्या लोकांनी भरून गेलेला होता! चमटकला याचे मोठेच आश्चर्य वाटले.

एका आठवड्याने सर्व कैद्यांना एकत्र आणून राजाने म्हटले–"सज्जन माणसांनो, मी तुमच्याशी फार क्रूरपणे वागलो आहे, माफ करा मला! वनदेवीने मला इशारा दिला होता की वनांचा नाश करण्यापूर्वीच नवी वने तयार केली पाहिजेत. परंतु तत्कालिक फायद्याच्या मोहाने मी तिने दिलेल्या इशाऱ्याची उपेक्षा केली. खरे म्हणजे वनांमुळेच कोणत्याही देशाचे हवामान संतुलित रहाते, वेळच्या वेळी पाऊसही पडतो. माणसाचा जीवनक्रम कोणत्याही कारणाने विचलित न होता शांतपणाने, सुखाने चालायला हवा असेल तर तेथील वनांचे रक्षण होणे अत्यावश्यक आहे. ही गोष्ट शेजारच्या देशाच्या राजाने उत्तम प्रकारे ओळखली आहे, म्हणूनच त्यांचा देश संपन्न व सुशोभित राहिला आहे.

जे झाले, ते झाले! आज आपल्या देशात जंगलं तोडणारांना कठीण शिक्षा दिली जात आहे. वनदेवीने स्वप्नात येऊन मला सांगितले की, जंगलावर अत्याचार करणाऱ्या लोकांच्या चेहऱ्यावर डाग पडतील." असे म्हणून त्याने आपल्या चेहऱ्यावर झाकलेला मुखवटा दूर केला.

आपल्याप्रमाणेच राजाच्याही चेहऱ्यावर डाग असलेले पाहून चमटकने आश्चर्याने डोळे विस्फारले!

त्याला समोर वनदेवी दिसली. ती स्मित करीत म्हणाली–"चमटका, तू स्वतःच पाहिलंस ना, माझा इशारा न मानता कोणी वनाचा नाश करू पाहील तर त्याची काय स्थिति होते ते? त्याच्यावर किती संकटे येतात दिसली ना? माझा इशारा न मानणारे काही राजेही आहेत. त्यांचे देश तर आज केवळ वाळवंटे बनून राहिली आहेत."

यावर चमटकने हात जोडून वनदेवीला नमस्कार केला. आणि त्याने विचारले–"देवी मला आज्ञा दे, मी आता माझ्या कुटुंबाच्या पोषणासाठी कोणता उद्योग पत्करू?"

"चमटक, तुझ्याजवळ विशेष शक्ति असणारी कुऱ्हाड आहे. म्हणून केवळ झाडे तोडूनच गुजराण करायची गरज नाही तुला. तुला तर साधूने वरही दिला आहे न? तू हाती नांगर धरून शेत नांगरलंस तरी तू इतरांपेक्षा दसपट अधिक पीक मिळवू शकतोस, समजलं का?" वनदेवी म्हणाली.

यानंतर चमटक आपल्या गावी परतला. तेथे ओस पडलेली शेतीयोग्य बरीच जमीन होती. तेथेच चमटकने शेतीवाडी सुरू केली. शेतीच्या कामात त्याला अपूर्व यश मिळाले. त्याला आपल्या शेतीतून भरघोस पीक मिळू लागले. त्याला काळी आई पावली! थोड्याच दिवसात तो दारिद्र्याच्या दुःखातून मुक्त होऊन बायकामुलांसह सुखाने कालक्रमणा करू लागला.

घराब

पोलंड देशातल्या रहिवाशांची अशी समजूत होती की त्या देशाच्या खाणीतून मानवां सारखीच भुते रहातात. त्या भुताना ते लोक 'घराब' असे म्हणत.

हे घराब खालील भुयारातून कधीही जमिनीवर येत नसत. खाणीत काम करणाऱ्या श्रमिकांबरोबर हे घराबही काम करत. सर्वसाधारण माणसांपेक्षा ते बुटके असत. चांगल्या स्वभावाच्या माणसांना ते अनेक प्रकारे मदत करीत. कमी लोहयुक्त जमिनीवर काम करणाऱ्या माणसांना ते जास्त लोह असणारी स्थाने दाखवून देत.

परंतु दुष्ट लोकांचे वागणे मात्र त्यांना मुळीच सहन होत नसे. घराब अशा लोकांवर जर रागावले तर कित्येकदा ते खाणीतले लोखंड नाहीसे करून ते अधिक खोलवर घेऊन जात; किंवा कधीकधी अशी काही योजना करत की वरची माती अशा लोकांवर कोसळून ते गाडले जात! एकदा एका मिठाच्या खाणीत एक मिस्त्री काम करत असे. त्या खाणीत काम करत असलेला एक मजूर जेव्हा मेला, तेव्हा त्याच्या बायकोला त्या मिस्त्र्याने नुकसान-भरपाई दिली नाही; अन् उलट असा आरोप केला की त्या मेलेल्या मजुराचीच ही बायको आहे याचा काहीही पुरावा उपलब्ध नाही. इतर मजुरांनी ती स्त्रीच त्या मजुराची बायको असल्याबद्दल साक्षी दिल्या, पण मिस्त्र्याने त्याची काही दखलच घेतली नाही. या घटनेनंतर एका आठ-वड्याने तो मिस्त्री एका भुयारातून जात असताना अचानक वरचे छत कोसळून तो ठार झाला.

पोलंडमध्ये अतिशय प्राचीन व विशाल अशी एक खाण होती. तिथे या घराबांची संख्या खूप होती. त्यांना अनेक भाग वाटून दिले गेले होते. आणि प्रत्येक भागात एक एक घराब काम करत असे. त्यांचे काम म्हणजे त्या त्या विभागात काम करणाऱ्या मजुरांवर देखरेख ठेवणे. त्या मजुरांनाही असा विश्वास वाटे की आपणा-वर काही अन्याय झाला तर हे घराब आपल्याला योग्य न्याय मिळवून देतील!

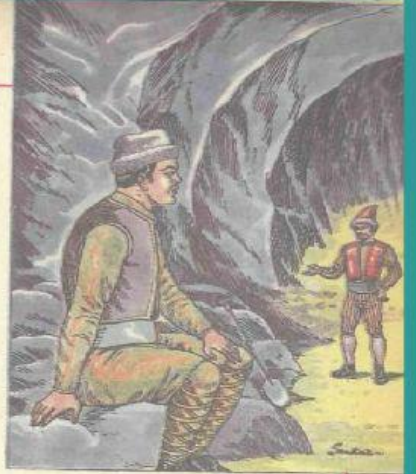
पोलंडमधील लोक कथा

एक म्हातारा कर्मचारी होता. तो मेहनत न करता उलट नेहमी मद्याच्या नशेत चूर झालेला असे. त्यामुळे त्याला कोणत्याही चांगल्या खाणीत काम मिळत नसे. एक दिवस त्याने सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत खूप मेहनत केली पण त्याला रत्तीभर ही लोखंड मिळाले नाही; म्हणून एका दगडावर बसून तो विचार करू लागला–"मी कसा अभागी आहे! मला कुणाची मदतही नाही. असल्या ठिकाणी ढोर मेहनत करून उपयोग काय?"

इतक्यात एका घराबाने त्याला हाक मारून विचारले–"तुला काय खाणीच्या याच भागात काम करायला सांगितलंय?"

"यापेक्षा बरी जागा मला कोण देणार?" तो म्हातारा दीनवाणे उत्तरला.

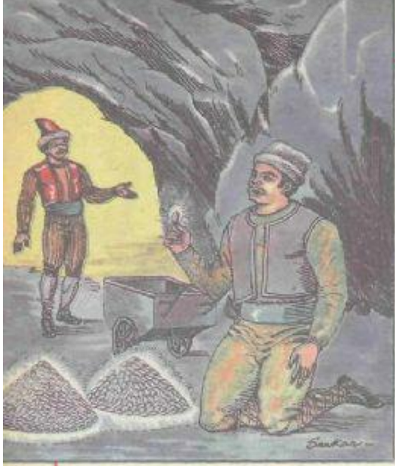
"माझ्याबरोबर चल, मी तुला चांदी सापडणारी जागा दाखवतो, माझं ऐकलंस तर चांगला नफा मिळेल बघ तुला!" घराब त्याला म्हणाला.

तो म्हातारा त्या घराबाबरोबर कोणत्याशा एका जागी पोचला. तेथे घराब त्याला म्हणाला–"हे बघ, इथे खोदलंस तर तुला चांदी मिळेल. तू तिचे वजन करव. त्यातून तुला जो वाटा मिळेल तो घेऊन आपण प्रथम जिथे भेटलो तिथे ये. तिथेच आपण त्या धनाची वाटणी करून घेऊ."

मोठ्या प्रसन्नतेने तो म्हातारा मजूर आपल्या इतर मजूर दोस्तांकडे जाऊन त्यांना म्हणाला–"ऐका रे, एका जागी खूपशी कच्ची चांदी आहे. ती खोदून काढू या; चला माझ्या बरोबर!"

"हॅं :! या खाणीत जस्त सोडून दुसरा कुठला धातू सापडणारच नाही. चांदी तर

केव्हाच नाहीशी झाली. इथे चांदी आहे अशी तुझी समजूत असेल तर तूच घे ना ती सारी चांदी खोदून!" असे म्हणून त्या सर्वांनी त्याची टिंगल केली.

परंतु तो म्हातारा मात्र मद्य प्यायचे सोडून देऊन एक महिनाभर रोज कच्ची चांदी खोदत राहिला. अशा प्रकारे आपल्या मजुरीच्या बदल्यात त्याला कित्येक हजार नाणी मिळाली! ती सर्व नाणी एका ठेल्यात घालून तो प्रथम जिथे तो षराब भेटला होता, त्या जागी पोचला. षराब तिथे म्हाताऱ्याचीच वाट पहात बसला होता.

दोघांनी ती नाणी सारखी वाटून घेतली आणि शेवटी एक नाणे उरले.

षराबाने विचारले–"आता हे नाणं कुणी घ्यायचे?"

"तुम्हीच ठेवा न आपल्यापाशी ते, महाराज." मजूर म्हणाला.

"ओहो, म्हणजे याचा अर्थ असा की तुला धनाचा लोभ नाहीय! मग तर हे सर्व धन तूच घे. पण दान-धर्म करायला चुकू नकोस हां!" असे म्हणून षराब तेथून निघून गेला.

तो मजूर जन्मभर दान-धर्म करीत राहिला आणि मद्य पिणे सोडून देऊन त्याने मोठ्या सुखात आपले आयुष्य घालवले.

त्याच खाणीत एकदा याहूनही एक आश्चर्यकारक गोष्ट घडली. अन् ती सुद्धा एका एकट्या मजुराच्या बाबतीत!

एकदा षराबाने त्या मजुराला एकटा पाहून विचारले–"तू एकटाच का काम करतो आहेस. मलाही आपला वाटेकरी बनव ना!"

"या जमिनीत धातूचे प्रमाण कमी आहे. इथे काम करून एका माणसाचंही पोट भरणं कठीण, तिथे तुला वाटेकरी बनवून खाणार काय माती?" तो मजूर म्हणाला.

"मी तुला एक छान जागा दाखवतो. चल माझ्याबरोबर" असे म्हणून षराब त्या मजुराला एका निराळ्याच भागात घेऊन गेला. तेथे कच्चा धातु अपार होता. तो कर्मचारी मोठ्या उत्साहाने तेथे खोदू लागला. थोड्या वेळाने षराब त्याला जमिनीत आणखी खोलवर घेऊन गेला.

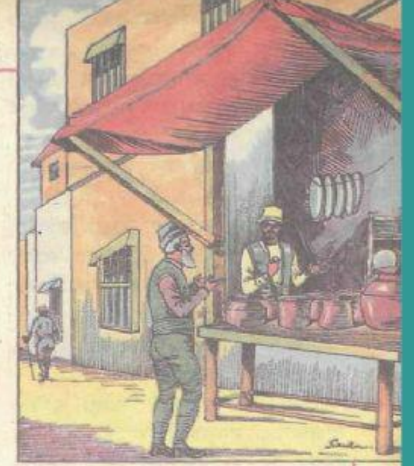
मजूर बिचारा थकून गेला होता म्हणून त्याने थोडा आराम करायची इच्छा प्रकट केली. नंतर त्याच्याजवळ जेवढी रोटी शिल्लक होती ती खाऊन तो झोपला.

तो झोपेतून उठेपर्यंत षराब तेथेच बसला होता. त्याने मजुराला विचारले–"किती वेळ तू झोपला होतास, माहीत आहे तुला?"

"बहुधा दोन तास!" मजूर म्हणाला.

षराब गप्प राहिला आणि दुसऱ्याच मार्गाने त्याला पहिल्या जागी घेऊन गेला. त्याच्या हातावर थोडे पैसे देऊन षराब त्याला म्हणाला–"तू गावात जाऊन रोटी विकत घेऊन ये."

मजूर जेव्हा जमिनीवर पोचला, तेव्हा तिथे काम करणाऱ्या चार मजूर स्त्रिया त्याला पाहून घाबरल्या अन् आपले काम सोडून तिथून पळून गेल्या. मनातल्या मनात त्यांना शिवी देऊन तो मजूर गावात शिरला, परंतु गावात तर खूपच बदल झाला होता; शेवटी तो आपले स्वतःचे घर आणि आपली गल्ली ही सापडवू शकला नाही! तो एका दुकानात गेला आणि आपल्या बरोबर आणलेले पैसे दुकानदाराला

देऊन त्याने रोटी मागितली. दुकानदार म्हणाला–"अरे, ही नाणी चालणार नाहीत." त्या दुकानाजवळच एक सुशिक्षित अन् वयस्क माणूस उभा होता. त्याने ती नाणी तपासून पाहून म्हटले–"ही नाणी तर शंभर वर्षांपूर्वीची आहेत!"

आता मजुराने ओळखले की आपण कमीत कमी शंभर वर्षे तरी झोपलो असलो पाहिजे! तो पुन्हा खाणीत शिरला आणि षराबाला म्हणाला–"मला असं वाटतंय की मी शंभर वर्षे झोपलो होतो. आता काय होईल माझं?"

"काही हरकत नाही. तू पुन्हा आपल्या गावी परत जा. तू जास्तीत जास्त दोन

वर्षापेक्षा काही अधिक नक्कीच नव्हता झोपलास. नीट लक्षात ठेवून बरोबर एक वर्षाने पुन्हा मला भेट. मी इथेच असेन." असे म्हणून त्या धराबाने मजुराच्या हाती थोडेसे सोने दिले.

यावेळी मात्र तो मजूर सरळ आपल्या घरी गेला. त्याने आपला विचित्र अनुभव आपली बायको, मुले व दोस्तांना सांगितला. परंतु कोणीही त्यावर विश्वास ठेवला नाही.

एक वर्षाने मजूर पुन्हा खाणीत उतरून त्या धराबाला भेटला.

"या वेळी मी तुला नक्की खजिना दाखवतो. माझ्याबरोबर चल." असे म्हणून तो त्या मजुराला अशा रस्त्याने घेऊन गेला कि जिथे त्यापूर्वी रस्ताच नव्हता! ओसाड असणाऱ्या बोगद्यांतून जात जात तो मजुराला खूप दूर घेऊन गेला. शेवटी ते अशा जागी पोचले की जिथे अपार असा खजिना पडलेला होता!

"ऐक, ही जागा कोण्या एका काळी जमिनीजवळच होती. मजूर अगदी सहजपणे यातलं धन खोदून घेऊन जात असत. परंतु असं मेहनत न करता धन मिळू लागलेलं पाहून माणसं माजली, त्यांना गर्व चढला धनाचा! त्यासाठी शिक्षा म्हणून तो सर्व खजिना खोल जमिनीत घुसला. तू जितकं उचलू शकशील तितकं धन यातून उचलून ने आणि आपलं आयुष्य सुखाने घालव." धराब त्याला म्हणाला.

"मी या खजिन्याच्या बाबतीत इतर लोकांनाही सांगू?" मजुराने धराबकडे परवानगी विचारली.

"सांगायचं असलं तर सांग खुशाल! आणि त्यांना असंही सांग की पाहिजे तर फावडी कुदळी आणून ते हा खजिना खोदूनही नेऊ शकतील." धराब म्हणाला.

परंतु अचानक मजुराच्या हाती जी संपत्ति आली ती पाहूनही त्या लोकांचा मजुरावर विश्वास बसेना! त्यांना वाटे. हे कसे शक्य आहे? पण खरी गोष्ट अशी की त्यानंतर कोणीही तो खजिना शोधू शकले नाही.

लांब दाढा

पश्चिम आफ्रिकेतील गाबून वायपर नावाच्या सापांना १, ३/४ इंच लांबीच्या दाढा असतात!

मसेल नावाची गोगलगाय अगोदर पाया-सारखी दिसणारी नस (ही नस सामान्यतः शंखाच्या आत असते.) पुढे सरकवून मग शंखासह आपले शरीर पायापर्यंत पुढे नेते.

नैसर्गिक आश्चर्ये :

मध्य व दक्षिण अमेरिकेत राहणाऱ्या काही विशिष्ट जातीच्या माकडांना तिसऱ्या हातासारखे काम देणारी लांब शेपूट असते. शेपटाच्या टोकाला केस नसतात. तिथे फक्त नसा असतात. त्या टोकाने माकड झाडाच्या फांद्या वाकवून पकडून ठेवते.